

COI Focus

KOSOVO

Algemene situatie

1 april 2021

Cedoca

Oorspronkelijke taal: Nederlands

DISCLAIMER:

Dit COI-product is geschreven door de documentatie- en researchdienst Cedoca van het CGVS en geeft informatie voor de behandeling van individuele verzoeken om internationale bescherming. Het document bevat geen beleidsrichtlijnen of opinies en oordeelt niet over de waarde van het verzoek om internationale bescherming. Het volgt de richtlijnen van de Europese Unie voor de behandeling van informatie over herkomstlanden van april 2008 en is opgesteld conform de van kracht zijnde wettelijke bepalingen. De auteur heeft de tekst gebaseerd op een zo ruim mogelijk aanbod aan zorgvuldig geselecteerde publieke informatie en heeft de bronnen aan elkaar getoetst. Het document probeert alle relevante aspecten van het onderwerp te behandelen, maar is niet noodzakelijk exhaustief. Als bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet vernoemd worden, betekent dit niet dat ze niet bestaan hebben.

Alle gebruikte bronnen staan kort vermeld in een voetnoot en uitgebreid beschreven in een bibliografie achteraan het document. Bronnen die geconsulteerd maar niet gebruikt werden, staan in een lijst van geraadpleegde bronnen. In uitzonderlijke gevallen worden bronnen niet bij naam genoemd. Wie specifieke informatie uit dit document gebruikt, moet de bronverwijzing uit de bibliografie vermelden.

Publicatie of verspreiding van dit document is alleen mogelijk na schriftelijke toestemming van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen

This COI-product has been written by Cedoca, the Documentation and Research Department of the CGRS, and it provides information for the processing of individual applications for international protection. The document does not contain policy guidelines or opinions and does not pass judgment on the merits of the application for international protection. It follows the Common EU Guidelines for processing country of origin information (April 2008) and is written in accordance with the statutory legal provisions.

The author has based the text on a wide range of public information selected with care and with a permanent concern for crosschecking sources. Even though the document tries to cover all the relevant aspects of the subject, the text is not necessarily exhaustive. If certain events, people or organisations are not mentioned, this does not mean that they did not exist.

All the sources used are briefly mentioned in a footnote and described in detail in a bibliography at the end of the document. Sources which have been consulted but which were not used are listed as consulted sources. In exceptional cases, sources are not mentioned by name. When specific information from this document is used, the user is asked to quote the source mentioned in the bibliography.

This document can only be published or distributed with the written consent of the Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons.

Inhoudstafel

Lijst van Afkortingen	3
Inleiding	4
1. Democratie	5
1.1. Het kiesstelsel	6
1.2. Het politieke bedrijf.....	9
1.3. De strijd tegen corruptie en georganiseerde misdaad (algemeen)	13
1.4. De weg naar het lidmaatschap van de EU	16
2. Rechtstoestand/rechtsbescherming	19
2.1. Algemene rechtstoestand/rechtsbescherming: veiligheidsdiensten en rechtsapparaat.....	20
2.1.1. Veiligheidsdiensten	20
2.1.2. Rechtsapparaat	23
2.1.3. Juridische bijstand	29
2.2. Algemene rechtstoestand/rechtsbescherming: wetgeving en toepassing ervan in de praktijk	30
2.3. Systeem van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schendingen van rechten en vrijheden zoals neergelegd in het EVRM, BUPO-verdrag, anti-folterverdrag, Geneefse Vluchtelingenconventie	31
2.3.1. Dienst van de ombudspersoon	32
2.3.2. Bureau van de mensenrechtencoördinator (Office for Good Governance)	34
2.3.3. Gemeentelijke Veiligheidsraden voor de Gemeenschappen.....	35
2.3.4. Lokale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties	35
2.4. Detentieomstandigheden	35
3. Specifieke situaties	38
3.1. Persvrijheid.....	38
3.2. Situatie Serviërs in Noord-Kosovo	40
3.3. Situatie Roma, Ashkali, Egyptenaren (RAE).....	42
3.5. Situatie vrouwen	45
3.6. LGBTI.....	48
Bibliografie	51

Lijst van Afkortingen

SPO: Special Prosecution's Office

PDK : Democratic Party of Kosovo

EC : Europese Commissie

EU : Europese Unie

EP : Europese Parlement

LDK : Democratic League of Kosovo

CEC : Central election Commission

VV: Lëvizja Vetëvendosja

NISMA: Social Democratic Initiative

AAK: Alliance for the Future of Kosovo

HRW: Human Rights Watch

OVSE: Organisatie voor de Veiligheid en Samenwerking in Europa

KPC: Kosovo Prosecutorial Council

PSU: Professional Standards Unit

PIK: Kosovo Police Inspectorate

BIRN: Balkan Investigation Reporting Network

KJC: Kosovo Judicial Council

SITF: Special Investigative Task Force

KSC: Kosovo Specialist Chambers

IDP: Internally Displaced Person

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

UNDP: United Nations Development Programme

Inleiding

Deze COI Focus *Algemene situatie* biedt een overzicht van een brede waaier van relevante en actuele COI-bronnen over Kosovo. Het gaat hierbij over COI-bronnen van de Europese instellingen (Europese Commissie, Raad van Europa, de European Asylum Support Office (EASO)); van andere lidstaten van de Europese Unie (EU) en van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. Ook heeft Cedoca een aantal rapporten van verschillende internationale organisaties geconsulteerd: Het gaat hier over verschillende organisaties van de Verenigde Naties (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR en het United Nations Development Programme, UNDP) en over niet-gouvernementele organisaties (Freedom House, Amnesty International, Human Rights Watch, de Bertelsmann Stiftung, Reporters Without Borders). Ten slotte zijn ook een aantal Kosovaarse bronnen opgenomen zoals bijvoorbeeld de Dienst van de ombudsman.

Bijzondere aandacht in dit overzicht gaat naar de zogenoemde *Progress Reports* van de Europese Commissie (EC). In deze rapporten evalueert de EC de lokale implementering van het EU-uitbreidingsbeleid voor Kosovo. Dit uitbreidingsbeleid is gebaseerd op vooropgestelde criteria waarvan sommige ook relevant zijn in dit COI-overzicht.

Sinds jaren volgt de Balkandesk van Cedoca de situatie in Kosovo op de voet. Dit document is een actualisering van een eerder overzicht van de situatie in Kosovo, gepubliceerd op 10 juli 2018. Het is aangevuld met informatie uit de periode van augustus 2018 tot juli 2020. Na de vervroegde parlementsverkiezingen van 14 februari 2021 heeft Cedoca nog de resultaten hiervan toegevoegd aan dit document. De beschikbare informatie staat niet alleen thematisch maar telkens ook chronologisch geordend zodat de evolutie van elk thema gedurende de voorbije vijf jaar zichtbaar wordt.

Informatie over de jaren vóór 2015 is, voor zover niet meer relevant, niet meer opgenomen in dit overzicht. Doorgaans wordt letterlijk geciteerd uit Engelstalige bronnen. De langere citaten worden voorafgegaan door een parafrase ervan in het Nederlands.

Deze COI Focus is opgevat als een compendium en maakt bijgevolg geen synthese van de verzamelde informatie.

1. Democratie

De Republiek Kosovo heeft zich 17 februari 2008 onafhankelijk verklaard. De Grondwet, die op 15 juni 2008 in werking is getreden, vormt de basis voor soevereiniteit. De internationale supervisie van Kosovo is op 10 september 2012 opgeheven.¹

De Kosovaarse grondwet voorziet in scheiding van de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht. De grondwet voorziet in uitgebreide bescherming voor de in Kosovo erkende minderheden (Serviërs, Turken, Bosniakken, Roma, Ashkali en Egyptenaren) en verregaande mogelijkheden voor hun politieke deelname. Freedom House (2020) schrijft het volgende over de constitutionele verdeling van de parlementszetels:

“The unicameral Assembly contains 120 seats and members are elected to four-year terms; 100 are directly elected by proportional representation, while 10 seats are reserved for Serbs and another 10 are reserved for members of other ethnic communities.”²

Ondertussen hebben 114 landen (waaronder 22 EU-landen alsook de buurlanden Montenegro, Macedonië en Albanië) de Republiek Kosovo erkend. Van deze landen zijn er intussen wel 15 die – na lobbywerk van Servië – de erkenning terug hebben ingetrokken. Onder de staten die de onafhankelijkheid van Kosovo niet erkennen bevinden zich Servië, Rusland, China en vijf EU-lidstaten (Griekenland, Spanje, Cyprus, Roemenië en Slowakije).³

Freedom House, een Amerikaanse ngo die research en beleidsadvies voorziet op het gebied van mensenrechten, democratie en politieke vrijheden, geeft in haar jaarlijkse *Nations in Transit Reports* een zogenoemde *democracy score*⁴ aan landen die –zoals Kosovo– in transitie zijn. Deze score (die de mate van democratische vooruitgang meet) houdt niet alleen rekening met het kiessysteem maar evenveel met parameters zoals *national democratic governance, civil society, independent media, local democratic governance, judicial framework and independence* en *corruption*. De algemene *democracy score* voor Kosovo is in de loop van het voorbije decennium lichtjes verbeterd en dit vooral sinds 2016 (van 2.93 in 2010 tot 3.18 in 2020).⁵ In 2020 heeft het land een *democracy percentage*⁶ gekregen van 36,31/100.⁷

---

¹ Balkan Insight, 11/09/2012, [url](#)

² Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

³ Euractiv, 27/08/2019, [url](#)

⁴ The ratings are based on a scale of 1 to 7, with 7 representing the highest level of democratic progress and 1 the lowest. The Democracy Score is an average of ratings for the categories tracked in a given year. The Democracy Percentage, introduced in 2020, is a translation of the Democracy Score to the 0-100 scale, where 0 equals least democratic and 100 equals most democratic.; Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

⁵ Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

⁶ The ratings are based on a scale of 1 to 7, with 7 representing the highest level of democratic progress and 1 the lowest. The Democracy Score is an average of ratings for the categories tracked in a given year. The Democracy Percentage, introduced in 2020, is a translation of the Democracy Score to the 0-100 scale, where 0 equals least democratic and 100 equals most democratic.; Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

⁶ Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

⁷ Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

In 2019 deelt Freedom House Kosovo in bij de landen die gedeeltelijk vrij (*partly free*) zijn met een *freedom in the world*-score⁸ van 54/100. Ook in 2020 deelt Freedom House Kosovo in bij de landen die gedeeltelijk vrij (*partly free*) zijn, nu met een score van 56/100.⁹

In de volgende sub-kapittels staat informatie verzameld die verband houdt met de stand van de democratie in het algemeen. Het gaat hierbij niet alleen over het kiesstelsel maar ook over de manier van politiek te bedrijven, de strijd tegen corruptie, de strijd tegen de georganiseerde misdaad en de inspanningen om zich te voegen naar de waarden en normen van de Europese Unie (EU).

1.1. Het kiesstelsel

De Republiek Kosovo is een parlementaire democratie.¹⁰ De president moet door het parlement met een twee derden meerderheid verkozen worden en functioneert als staatshoofd voor een periode van vijf jaar.¹¹ Op 26 februari 2016 wordt de Kosovaarse minister van Buitenlandse Zaken en voormalig eerste minister Hashim Thaçi (2007-2014) door het Kosovaarse parlement (met een twee derden meerderheid) verkozen tot president.¹²

Algemeen gesproken schrijft het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse zaken (2020) dat de wet vrije en faire verkiezingen voorschrijft: "The law provides citizens the ability to choose their government in free and fair periodic elections held by secret ballot based on universal and equal suffrage."¹³

Freedom House (2020) schrijft dat er een grote verscheidenheid is aan politieke partijen die aan de verkiezingen meedoen maar dat intimidatie en pesterijen de werking van deze partijen kan beïnvloeden:

"A proliferation of parties competes in Kosovo. However, political parties sometimes face intimidation and harassment that can negatively impact their ability to operate. The Serb List has been accused of harassing rival parties and creating an environment where voters fear supporting alternatives."¹⁴

In mei 2017 is de regering Mustafa gevallen onder meer over de kwestie van een autonome vereniging van Servische gemeentes en op 11 juni 2017 zijn vervroegde parlementsverkiezingen gehouden. De EU Election Observation Mission stelt dat de verkiezingen competitief en vredevol verlopen zijn maar ze uit ook haar bezorgdheden over (onder meer) inaccurate kiezerslijsten, een gebrekkig systeem voor Kosovaren in het buitenland, onprecieze en intransparante telprocedures ....:

"The 11 June 2017 early elections were genuinely competitive and peaceful in most parts of Kosovo, and voters were generally offered pluralistic information on the political forces in competition. However, the election process was negatively impacted by a number of serious long-standing shortcomings, which must be addressed if Kosovo wants to demonstrate its commitment to European standards, in particular : inaccurate voter lists that are vulnerable to fraud, an

⁸ *Freedom in the World* uses a two-tier system consisting of scores and status. A country/territory is awarded 0 to 4 points on each of 25 indicators, for a maximum total of 100 points. These indicators, which take the form of questions, are grouped into the categories of Political Rights (0–40) and Civil Liberties (0–60). These two score totals are then weighted equally to determine a country/territory's status of Free, Partly Free, or Not Free. For a more complete explanation, including the score ranges associated with each status designation, see the Methodology document here. ; Freedom House, 2020, [url](#)

⁹ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

¹⁰ Balkan Insight, 11/09/2012, [url](#)

¹¹ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

¹² Balkan Insight, 26/02/2016, [url](#)

¹³ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁴ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

unreasonably short timeframe for early elections, a largely defective system for Out-of-Kosovo voting, an insufficiently precise and transparent process at the Count and Results Centre, and an insufficient response to violence and intimidation in Kosovo Serb areas. These matters will require strong political will and commitment on the part of the future leadership of Kosovo.”¹⁵

Op 9 september 2017 komt een nieuwe regering tot stand onder leiding van Ramusj Haradinaj van de Democratic Party of Kosovo (PDK).

Op 22 oktober 2017 worden lokale verkiezingen gehouden. Hierover schrijft de EU Election Observation Mission dat de verkiezingen beter zijn verlopen in vergelijking met de verkiezingen van 2013 maar dat reeds lang bestaande zwaktes te weinig zijn aangepakt:

“Overall, the elections were held in a calm and competitive environment, thus representing an improvement compared to 2013 local elections. However, long-standing weaknesses within the Kosovo electoral process were not sufficiently addressed prior to these elections, inter alia those related to the voter register, to training and the professionalism of polling station committees, to a largely defective system of Out-of-Kosovo (OoK) voting, to limited incentive for prosecution of criminal activities related to elections, to the lack of effective enforcement mechanisms for campaign finance requirements, and to the regulation of sponsored programmes on TV.”¹⁶

In het *Kosovo 2018 Report* van de Europese Commissie (EC) staat een bezorgdheid over intimidatiepraktijken tijdens de verkiezingen van 2017 in de Servische gemeentes, vooral gericht tegen kandidaten die niet tot de Srpska Lista behoren:

“Parliamentary and municipal elections, held in 2017, were generally competitive and well-administered in most places in Kosovo. However, patterns of intimidation within many Kosovo Serb communities, targeting particularly candidates not belonging to the Srpska Lista party, raised concerns.”¹⁷

In het *Freedom in the World 2019 Report* van Freedom House krijgt Kosovo een 9 op 12-score voor *electoral process*. Deze score houdt rekening met subscores voor vrije en faire verkiezingen van de president (3 op 4) en het parlement (3 op 4) als ook met de verkiezingswetgeving en de toepassing ervan (3 op 4).¹⁸

Op 19 mei 2019 zijn bijzondere gemeenteraadsverkiezingen gehouden in de Servische gemeentes nadat 4 burgemeesters ontslag hadden genomen. De nieuwe verkiezingen zijn in een kalme sfeer verlopen en de kandidaten van de Srpska Lista (de enige Servisch-Kosovaarse partij) hebben de overwinning behaald van 90%.¹⁹

Op 19 juli 2019 heeft premier Haradinaj ontslag genomen omdat hij door het Special Prosecution’s Office (SPO) in Den Haag gedagvaard is voor ondervraging in een onderzoek naar eventuele oorlogsmisdaden. President Thaci vaardigt vervroegde verkiezingen uit voor 6 oktober 2019.²⁰

Op 6 oktober 2019 vinden de vervroegde parlementsverkiezingen plaats.²¹ De voormalige oppositiepartij Vetëvendosje wint de verkiezingen met 25,5 % van de stemmen met een programma tegen corruptie en sociale ongelijkheid en is van plan een coalitie te vormen met een andere voormalige oppositiepartij Democratic League of Kosovo (LDK) die 24,86 % van de stemmen

¹⁵ European Union Election Observation Mission, 2017, [url](#)

¹⁶ European Union Election Observation Mission, 2017, [url](#)

¹⁷ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

¹⁸ Freedom House, 04/02/2019, [url](#)

¹⁹ EC, 9/05/2019, [url](#)

²⁰ IBNA, 27/08/2019, [url](#)

²¹ IBNA, 27/08/2019, [url](#)

behaalde. De voormalige regerende partij, Democratic Party of Kosovo (PDK) eindigt op de derde plaats met 21,13 % van de stemmen.²²

Over deze verkiezingen schrijft Freedom House (2020) dat ze algemeen gesproken transparant en fair verlopen zijn:

“The CEC, which administers elections, is generally transparent and fair. The CEC was largely successful in organizing the October 2019 snap election, and was able to provide real-time electoral updates on its website. However, the CEC was unable to fully update voter rolls, which contained some deceased voters.

Some postal ballots from voters residing in Serbia did not arrive by mail, as required, but were delivered by Serbian officials instead; the CEC declared over 3,700 ballots invalid for this reason. In addition, 26 CEC officials had allergic reactions after opening ballot envelopes from Serbia; staff wore protective clothing to count the remaining votes.”²³

De uitslag van de verkiezingen laat vervolgens ongewoon lang op zich wachten maar uiteindelijk blijkt dat de oppositiepartijen *Lëvizja Vetëvendosje* (VV) en *Lidhja Demokratike e Kosovës* (LDK) de meeste stemmen hebben behaald:

“The parliamentary election results suggest a major shift in Kosovo’s political landscape. The two former opposition parties won the most votes, while the ruling parties all conceded. *Lëvizja Vetëvendosje* (VV) came first, closely followed by *Lidhja Demokratike e Kosovës* (LDK), while leaving behind the previous government’s coalition partners. Although competing under a unified electoral list, *NISMA Socialdemokrate* and New Kosovo Alliance (AKR), previously members of the governing coalition, barely passed the electoral threshold with 5.02 percent of the vote, though only after the Election Complaints and Appeals Panel decided not to include votes received from Serbia and conducted a recount of the majority of polling stations. However, certification of the results, after several rounds of recounting, came nearly two months after the election. More than 80 percent of votes were recounted due to technical mistakes identified on registration forms. This delayed certification and hampered an otherwise successful electoral process. Despite the delays, the winning parties quickly negotiated a harmonized version of their governing programs. However, by year’s end, a coalition agreement had not yet been reached.”²⁴

De EU-observatiemissie concludeert dat het verkiezingsproces goed georganiseerd en ook transparant is geweest. De verkiezingsdag is ordelijk verlopen maar dat in de nasleep van de verkiezingen een aantal klachten en beslissingen laattijdig en ook controversieel zijn geweest :

“The 6 October elections were the fourth legislative elections since Kosovo’s declaration of independence in 2008. All of them were held early. The campaign was vibrant and competitive, allowing contestants to campaign freely in most of Kosovo. There was a lack of competition in the Kosovo Serb areas and the campaign environment was marred by intimidation, which targeted non Srpska Lista candidates and supporters. Misuse of public resources and a lack of transparency of campaign finance resulted in an uneven playing field throughout Kosovo. The election process prior to election day was well-administered and transparent. Election day was orderly, and the EU Election Observation Mission observers positively assessed voting and to a lesser extent also counting. The preliminary results published after election day were generally trusted by political entities however the credibility of the post-election day counting and tabulation process was negatively affected by a lack of timely Central Election Commission (CEC) decisions, inefficient

²² Balkan Insight, 7/10/2019, [url](#)

²³ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

²⁴ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

handling of complaints by the Election Complaints and Appeals Panel (ECAP) and controversial court decisions..”²⁵

Op 2 februari wordt een regeerakkoord gesloten tussen de twee grootste partijen en Albin Kurti van de Vetëvendosje wordt premier.

“The coalition will have a narrow majority of at least 61 mandates in parliament as lawmakers from minority groupings will provide the extra amount of votes needed following the October 6 elections, where Self-Determination received 29 seats and LDK 28.”²⁶

Maar, enkele weken later (25 maart) valt deze regering al over onenigheid in verband met de aanpak van het Covid-19-virus.²⁷ Op 28 mei 2020 beslist het Grondwettelijk Hof dat er een nieuwe regering kan gevormd worden zonder dat hiervoor nieuwe verkiezingen moeten uitgeschreven worden. Albin Kurti tekent hiertegen protest aan²⁸, maar op 3 juni 2020 wordt wel degelijk een nieuwe regering gevormd met Avdullah Hoti van de LDK als premier en met de steun van de kleinere partijen Social Democratic Initiative (NISMA) en Alliance for the Future of Kosovo (AAK).²⁹

Op 21 december 2021 beslist het Grondwettelijk Hof dat de vorming van de Hoti-regering in juni 2020 ongrondwettelijk is omdat één parlamentslid dat voor deze regering gestemd had voordien een veroordeling voor fraude opgelopen had. Hierna is president Osmani raadplegingen begonnen met de verschillende politieke partijen met de bedoeling een datum te bepalen voor nieuwe parlamentsverkiezingen.³⁰ Vetëvendosje-leider Albin Kurti mag zelf niet deelnemen aan de nieuwe verkiezingen van 14 februari 2021 omdat hij zelf ook minder dan drie jaar geleden veroordeeld is geweest (namelijk voor het traangasincident in het parlement van 2018 zie 1.2.).³¹ Niettemin wint Vetëvendosje de verkiezingen op overtuigende wijze door 48,16% van de stemmen te behalen. Kurti stelt dat de verkiezingen een referendum zijn geweest over wat hij noemt “het kapen van de staat”.³² Op 22 maart wordt hij premier van de nieuwe regering. Zijn partij krijgt de steun van drie niet-Albanese parlamentsleden en heeft dus geen steun nodig van de Liste Serpska of een andere Albanese partij.³³

1.2. Het politieke bedrijf

De politieke omstandigheden in Kosovo worden grotendeels bepaald door de relatie met Servië en de Servische minderheid in Noord-Kosovo. Op 19 april 2013 wordt een historisch akkoord gesloten tussen Kosovo en Servië over het normaliseren van hun betrekkingen, het zogenaamde First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations (het zogenoemde Brussels Agreement). Dit akkoord komt er na maandenlange onderhandelingen onder bemiddeling van de EU. Het akkoord houdt onder meer in dat er vrije lokale verkiezingen worden gehouden in Noord-Kosovo en dat de Servische parallelle politie- en justitiestructuren in Noord-Kosovo worden ontmanteld en in het

²⁵ European Union, E06/10/2019, [url](#)

²⁶ RFE/RL, 02/02/2020, [url](#)

²⁷ theguardian.com, 26/03/2020, [url](#)

²⁸ European Western Balkans, 29/05/2020, [url](#)

²⁹ Balkan Insight, 02/06/2020, [url](#)

³⁰ Radio Free Europe, *Kosovo to hold snap elections after top court ruling*, 22/12/2020, <https://www.rferl.org/a/kosovo-elections-hoti-parliament/31012759.html>

³¹ Balkan Insight, *Kosovo Ex-PM Albin Kurti Barred from Running in Election*, 16/01/2021, <https://balkaninsight.com/2021/01/26/kosovo-ex-pm-albin-kurti-barred-from-running-in-election/>

³² Balkan Insight, *Defeated Rivals Congratulate Vetevendosje on Victory in Kosovo Election*, 15/02/2021, <https://balkaninsight.com/2021/02/15/defeated-rivals-congratulate-vetevendosje-on-victory-in-kosovo-election/>

³³ Balkan Insight, *Kosovo Parliament Elects Albin Kurti as Prime Minister*, 22/03/2021, <https://balkaninsight.com/2021/03/22/kosovo-parliament-elects-albin-kurti-as-prime-minister/>

Kosovaarse systeem worden geïntegreerd. Kosovo en Servië beloven tevens dat ze elkaars toegang tot de EU niet zullen verhinderen.³⁴

Doordat de Kosovaarse verkiezingen van 8 juni 2014 gevolgd worden door een algemene politieke impasse komen de gesprekken met Servië compleet tot stilstand. De dialoog tussen Servië en Kosovo wordt enkel verdergezet op een technisch niveau. Zo vinden verschillende bijeenkomsten plaats ivm de implementatie van het akkoord van 19 april 2013.³⁵ Er worden in de loop van 2014 belangrijke overeenkomsten gesloten over de implementatie van het akkoord op het gebied van energie, telecommunicatie, geïntegreerd grensbeheer en bewegingsvrijheid.³⁶ Er worden dan ook succesvolle lokale verkiezingen gehouden in Noord-Kosovo en de parallelle Servische politiestructuren in Noord-Kosovo worden ontmanteld. Servië is omwille van deze vooruitgang beloofd met de start van toetredingsgesprekken tot de Europese Unie.³⁷

In 2015 worden overeenkomsten gesloten over de oprichting van de Vereniging van Kosovaarse gemeenten met een Servische meerderheid, over energie, over de Mitrovicë/Mitrovica-brug, over telecommunicatie (25 augustus 2015), over voertuigverzekeringen (juni 2015) en over de rechterlijke macht (februari 2015).³⁸

Sinds de tweede helft van 2015 is er een toegenomen politieke polarisatie in Kosovo. Leden van de oppositie zijn betrokken geweest bij geweldsincidenten (traangas in het parlement) tegen de regering vanwege onvrede met onder meer de afspraken met Servië en de grensovereenkomst met Montenegro.³⁹

Op 9 januari 2016 komt het tot grootschalige antiregeringsprotesten in Pristina met meer dan 10.000 deelnemers. De demonstranten eisen de opzegging van de akkoorden met Servië. Tijdens de protesten worden enkele overheidsinstellingen in brand gestoken en wordt er gevochten met de oproerpolitie. Er vallen verschillende gewonden. De leiders van de oppositiepartijen zeggen te zullen blijven protesteren tot de akkoorden met Servië worden ingetrokken.⁴⁰

De situatie in het noorden van Kosovo blijft in 2016 grotendeels rustig en de communicatie tussen de burgemeesters in het noorden en de centrale instellingen verbetert. De werken aan de Mitrovicabrug – een zeer symbolisch dossier – beginnen in de zomer van 2016. Het doel is de heropening van de brug voor alle verkeer in januari 2017.⁴¹

De EC is in juni 2016 nog steeds bezorgd over de “*fundamental obstruction by different political parties*” die de parlementaire werkzaamheden nadelig beïnvloeden.⁴² In juni 2016 keren de leden van de oppositie terug naar het parlement en het einde van hun boycot wordt als een belangrijke stap gezien in de herinvoering van een constructieve politieke dialoog.⁴³

De dialoog tussen Servië en Kosovo onder auspiciën van de EU gaat ook verder in 2016 en leidt onder meer tot het verkrijgen van een internationale landtelefooncode (+383) voor Kosovo.⁴⁴

³⁴ Konrad-Adenauer Stiftung, 04/2014, [url](#)

³⁵ B92, 04/09/2014, [url](#)

³⁶ UN, 04/12/2014, [url](#)

³⁷ UN, 01/05/2014, [url](#)

³⁸ EC, 10/11/2015, [url](#)

³⁹ MO, 07/12/2015, [url](#) ; Council of the EU, 15/12/2015, [url](#)

⁴⁰ BBC, 09/01/2016, [url](#) ; Balkan Insight, 09/01/2016, [url](#)

⁴¹ EC, 09/11/2016, [url](#)

⁴² EC, 09/11/2016, [url](#)

⁴³ Prishtina Insight, 07/06/2016, [url](#)

⁴⁴ Balkan Insight, 15/12/2016, [url](#)

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van Human Rights Watch (HRW) schrijft in 2017 dat het proces van de normalisering van de relaties tussen Servië en Kosovo "beperkte vooruitgang" boekt.⁴⁵

Het *Nations in Transit Report* van Freedom House (2017) wijst op het bestaan van informele machtsstructuren, buiten het staatsstelsel om. Dit stelsel is blootgelegd via in 2016 uitgelekte telefoongesprekken die in 2011 waren opgenomen:

"The constitutional and legal framework, which provides positive discrimination in the representation of national minorities, as well as the diversity of Kosovo's political scene make it virtually impossible for power to be concentrated. A series of 2011 wiretaps leaked in 2016, however, confirmed that power structures in Kosovo remain informal and external to the state system."⁴⁶

In het *Freedom in the World Report* (2017) van Freedom House wordt nogmaals gewezen op de polarisatie in Kosovo naar aanleiding van de kwestie van de Servische gemeentes en ook van het grensgeschil met Montenegro. Er is sprake van een bij wijlen gewelddadige politieke oppositie.

"Political opposition, which on a number of instances became violent, hampered the implementation of an EU-brokered agreement to boost autonomy for the ethnic Serb minority, as well as parliamentary approval of a border demarcation agreement with Montenegro that was also backed by the EU. In August, a rocket-propelled grenade was fired at the parliament building. Six people, all reportedly members of an opposition party, were arrested in connection with the attack. .... While Kosovo holds credible and relatively well-administered elections, politics in recent years have been dominated by a polarized dispute over the Association/Community of Serb-majority Municipalities, which is meant to allow greater autonomy for Kosovo's ethnic Serb minority population. Its implementation is key to Kosovo's eventual accession to the European Union (EU), but it is vehemently opposed by parties that believe it threatens Kosovo's sovereignty."⁴⁷

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken schrijft in 2017 over de politieke omstandigheden dat ze het vrije debat verhinderen en ook het tot stand komen van nieuwe wetgeving:

"One of the most serious human rights problems was the occasionally violent obstruction of parliament by opposition deputies, blocking free debate and the passage of legislation."⁴⁸

In januari 2018 wordt de leider van de Servische Kosovaren, Oliver Ivanovic voor zijn kantoor in Noord-Mitrovica doodgeschoten. Na de moord hebben het Servische en Kosovaarse parket verklaard samen te werken in hun moordonderzoek.⁴⁹

Het onderzoek naar de daders van deze moord wordt initieel gevoerd door openbare aanklagers in Mitrovica, waar de moord gebeurd is, maar wordt in maart 2018 overgeplaatst naar de Speciale Aanklager van Kosovo in Pristina omwille van de "complexiteit" van de zaak.

Begin 2018 loopt een dispuut tussen de Servische gemeenschap in Noord-Kosovo en de Kosovaarse overheid over de elektriciteitsbevoorrading uit de hand waardoor het hele Europese elektriciteitsnet tijdelijk ontregeld geraakt.⁵⁰

⁴⁵ HRW, 18/01/2018, [url](#)

⁴⁶ Freedom House, 29/03/2017, [url](#)

⁴⁷ Freedom House, 01/09/2017, [url](#)

⁴⁸ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

⁴⁹ Balkan Insight, 22/01/2018, [url](#)

⁵⁰ Balkan Insight, 07/03/2018, [url](#)

Op 26 maart 2018 arresteert Kosovo Marko Djuric het hoofd van het zogenoemde Kosovo Kantoor van Servië in Mitrovica. Hij wordt onmiddellijk naar Servië uitgewezen waarbij een inbreuk op het Akkoord van Brussel wordt ingeroepen. De Servische president reageert furieus.⁵¹

In 2018 maakt Amerikaanse ministerie van Buitenlandse zaken in haar rapport opnieuw gewag van onregelmatigheden in het parlementaire proces. Leden van de Vetëvendosje-partij hebben traangas verspreid in het parlement. Ze zijn gearresteerd en vervolgens terug vrijgelaten :

“In most of the country, political parties operated freely, and there were no significant barriers to registration. ....In March, members of the Vetëvendosje party released tear gas during debate at the Assembly building in an attempt to block the ratification of a border demarcation agreement with Montenegro. The members were arrested and subsequently released. No indictments had been issued by the end of the year.”⁵²

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat de regering te groot bemeten is wat een coherent beleid in de weg staat.

“The strong polarisation between political parties undermined effective governance during large parts of the reporting period. The government is over-sized, which erodes coherent policy-making.”⁵³

Op zondag 24 juni 2018 vindt in de kantoren van de hoge vertegenwoordiger voor Buitenlandse Zaken, Federica Mogherini, een *high level*-ontmoeting plaats tussen de presidenten van Kosovo en Servië. Bedoeling is om de dialoog nieuw leven in te blazen.⁵⁴

In augustus 2018 bespreken de presidenten Thaci en Vucic in Brussel achter gesloten deuren het idee van een aanpassing van de grenzen tussen beide landen waarbij grondgebied zou worden uitgewisseld. Het idee wordt gesteund door de VS en de EU maar botst in beide landen op binnenlandse weerstand.⁵⁵

In november 2018 heft Kosovo een invoertaks van 10% op goederen uit Servië. Wanneer Servië vervolgens het Kosovaarse lidmaatschap van Interpol blokkeert wordt de invoertaks verhoogd naar 100%.⁵⁶ In November 2018 hebben de burgemeesters van de vier steden met Servische meerderheid in Noord-Kosovo ontslag genomen als reactie op de invoertaks. Daarop zijn op 19 mei 2019 bijzondere gemeenteraadsverkiezingen gehouden. Dit gebeurde in een kalme sfeer en de kandidaten van de Srpska Lista (de enige Servisch-Kosovaarse partij) behalen een overwinning van 90%.⁵⁷

Ook in het *Kosovo 2019 Report* van de EC is opnieuw sprake van een excessief grote regering.⁵⁸

In juli 2019 neemt premier Haradinaj ontslag nadat hij als verdachte gedagvaard is door de SPO in Den Haag, een Kosovaarse rechtbank die in Nederland is gevestigd en die onderzoek voert naar oorlogsmisdaden. Op 19 juli verschijnt hij bij de aanklager maar weigert hij op diens vragen te antwoorden. Om een wettelijk vacuüm te vermijden vragen de politieke partijen uit de oppositie een datum voor vervoegde verkiezingen. Op 22 augustus 2019 wordt het parlement uiteindelijk ontbonden.⁵⁹

⁵¹ Balkan Insight, 26/3/2018, [url](#)

⁵² USDoS, 13/03/2019, [url](#)

⁵³ EC, 17/04/2018, [url](#)

⁵⁴ Gazetaexpress, 24/06/2016, [url](#)

⁵⁵ The Guardian, 03/08/2018, [url](#), European Parliament, 02/2019, [url](#)

⁵⁶ EP, 02/2019, [url](#)

⁵⁷ EC, 29/05/2019, [url](#)

⁵⁸ EC, 29/05/2019, [url](#)

⁵⁹ Balkan Insight, 22/08/2019, [url](#), Balkan Insight, 26/07/2019, [url](#), Balkan Insight, 24/07/2019, [url](#), The Guardian, 19/07/2019, [url](#)

In augustus 2019 is de Ivanovic-moordzaak nog steeds niet opgelost. Er zijn zeven namen van verdachten bekend. Twee personen zijn in de zaak gearresteerd waarvan één persoon terug op vrije voeten is. De gerechtelijke autoriteiten in Kosovo en in Servië voeren elk een apart onderzoek.⁶⁰

Eind oktober 2019 worden in Noord-Mitrovica enkele arrestaties verricht in het onderzoek naar de moord op Oliver Ivanovic.⁶¹ Een maand later verklaart Albin Kurti (Vetëvendosje) dat de naam van de moordenaar bekend is. Hij noemt de naam niet maar verklaart dat Servië een zekere Milan Radajovic moet uitleveren. Deze is vice-voorzitter van de Srpska List en leeft ondergedoken in Servië.⁶²

Grondwettelijk moet een aantal ministerposten in de Kosovaarse regering naar leden van de Servische minderheid gaan maar de Vetëvendosje-partij verklaart na de verkiezingen van oktober 2019 dat ze in de nieuwe regering geen Servische ministers zal opnemen van de Srpska List.⁶³

De overwinning van Vetëvendosje wordt gezien als een grote verandering in het politieke landschap omdat het de eerste keer is in de twintigjarige bestaan van het land dat de oude elite geen deel meer zal uitmaken van de regering.⁶⁴

Op 31 maart 2020 laat premier Kurti (van de intussen al gevallen nieuwe regering) weten dat de invoertaks op Servische goederen geannuleerd is voor een periode van drie maanden, op voorwaarde dat Servië ermee ophoudt andere landen te overhalen om Kosovo niet langer te erkennen.⁶⁵

Na de val van de regering-Kurti beslist het Grondwettelijk Hof op 28 mei 2020 dat er een nieuwe regering kan gevormd worden zonder dat hiervoor nieuwe verkiezingen moeten uitgeschreven worden.⁶⁶

Op 3 juni wordt dan een nieuwe regering gevormd met Avdullah Hoti van de LDK als premier en met de steun van de kleinere partijen NISMA en AAK)⁶⁷ Op 7 juni 2020 heeft de nieuwe regering het schrappen van de invoertaksen op Servische goederen bevestigd.⁶⁸

1.3. De strijd tegen corruptie en georganiseerde misdaad (algemeen)

Op 14 juni 2017 neemt het EP een resolutie aan over het *Progress Report* van 2016. Het EP legt hierin de nadruk op het grote belang van de strijd tegen corruptie en georganiseerde misdaad. Het EP drukt zijn spijt uit over het feit dat corruptie en georganiseerde misdaad nog ongestraft blijven in bepaalde regio's (vooral in het Noorden).⁶⁹

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat Kosovo vooruitgang boekt in de strijd tegen corruptie. Het land bevindt zich wel nog in een vroeg stadium van dit proces.⁷⁰

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2019) blijft corruptie één van de belangrijkste problemen in Kosovo. Volgens dit rapport worden er wel arrestaties verricht in het kader van corruptieonderzoeken maar blijft straffeloosheid bestaan:

⁶⁰ N1, 16/06/2019, [url](#); Balkan Insight, 27/11/2018, [url](#)

⁶¹ Prishtina Insight, 16/10/2019, [url](#)

⁶² Independent Balkan News Agency, 18/11/2019, [url](#)

⁶³ Prishtina Insight, 23/10/2019, [url](#)

⁶⁴ European Western Balkans, 07/07/2020, [url](#)

⁶⁵ Euractiv, 01/04/2020, [url](#)

⁶⁶ European Western Balkans, 29/05/2020, [url](#)

⁶⁷ BalkanInsight, 02/06/2020, [url](#)

⁶⁸ Intellinews, 07/06/2020, [url](#)

⁶⁹ EP, 14/06/2017, [url](#)

⁷⁰ EC, 17/04/2018, [url](#)

“The government sometimes investigated abuse and corruption, although mechanisms for doing so were not always effective or were subject to political interference. Security forces did not ensure compliance with court orders when local officials failed to carry them out. Numerous police officers were arrested on corruption charges during the year, but impunity was a problem.”⁷¹

In het *Kosovo 2019 Report* van de EC staat over de strijd tegen corruptie dat het land een zekere vooruitgang heeft gemaakt door wetgevende hervormingen op het gebied van de rechtsstaat en door de aanpak van *high level* zaken. In dit rapport staat ook dat Kosovo zich nog maar in een beginstadium bevindt in de strijd tegen de georganiseerde misdaad.:

“Kosovo is at an early stage/has some level of preparation in the fight against corruption. Kosovo has made some progress through significant legislative reforms in the rule of law area and in investigating and prosecuting of high-level cases. Progress was also made on preliminary confiscation of assets although final confiscations remain low. Corruption is widespread and remains an issue of concern. Kosovo is at an early stage in the fight against organised crime. Some progress was made notably through significant legislative reforms in the rule of law area, in investigating and prosecuting high-level cases and on the preliminary freezing of assets. However, little progress was made on final confiscation of assets and there are still few financial investigations and final convictions. Measures are needed to strictly ensure there is no political interference with operational activities of law enforcement bodies and the prosecution. The situation in the north of Kosovo with regards to organised crime continues to pose challenges for law enforcement agencies.”⁷²

Volgens een rapport van de Balkan Investigative Reporting Network (BIRN) van mei 2019 slagen rechtbanken en parketmagistraten er nog steeds niet in om corruptie adequaat aan te pakken.⁷³

Kosovo staat in 2018 op plaats 93 van de Transparency International Corruption Perception Index met een score van 37 punten. Transparency International is een internationale *watchdog* die de leiding heeft genomen over de internationale anti-corruptiebeweging. Deze score is voor de eerste keer in enkele jaren opnieuw verslechterd.⁷⁴In 2019 staat Kosovo op plaats 101 met 36 punten, opnieuw en verslechtering.⁷⁵

Volgens de Kosovaarse overheid zelf situeert het probleem zich vooral op het niveau van de *high level* corruptie:

“A report published by Kosovo’s Institute of Justice states that prosecutors and courts in Kosovo are continuing to handle low-level corruption cases by failing to handle high-profile corruption cases.”⁷⁶

Freedom House (2020) schrijft dat corruptie in Kosovo de norm is geworden. Freedom House verwijst hierbij naar problemen met de implementering van bestaande wetgeving en ook van de strategie van de Anti-Corruption Agency:

“Corruption is persistent in Kosovo and has become a social norm, despite modest institutional initiatives to combat it. The Anti-Corruption Agency regularly drafts and updates the anti-corruption strategy. Yet the strategy has never been fully implemented, and most of its objectives follow a box-ticking logic that lacks substantial action. Moreover, several laws against corruption enacted over the years still encounter implementation issues.”⁷⁷

⁷¹ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

⁷² EC, 29/05/2019, [url](#)

⁷³ Balkan Insight, 23/05/2019, [url](#)

⁷⁴ Transparency International, 2018, [url](#)

⁷⁵ Transparency International, 2019, [url](#)

⁷⁶ IBNA, 19/11/2019, [url](#)

⁷⁷ Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

Het *Nations in Transit Report* van Freedom House schrijft dat er nieuwe gerechtelijke instanties zijn opgericht om de georganiseerde misdaad aan te pakken maar dat er geen concrete initiatieven ondernomen zijn om corruptie aan te pakken.

“New judicial bodies with the sole focus of trying cases of organized crime were established throughout the territory of Kosovo, increasing the country’s efforts to ensure rule of law, judicial independence, and fighting state capture. Nonetheless, no concrete initiatives to combat corruption were undertaken, and several existing laws to fight corruption have yet to be fully implemented. The judiciary continued its poor track record of convictions in corruption cases involving high-profile individuals, and those landmark cases already underway have practically stalled.

Ook de Bertelsmann Foundation, een internationale instelling die onderzoek verricht naar sociale evoluties in Europa en de Verenigde Staten met het oog op een optimalisering van het ondernemersklimaat en van de trans-atlantische samenwerking, onderstreept de wijde verspreiding van het fenomeen.

“Despite promises to fight corruption and an existing legal basis, the enforcement of corresponding actions is still deficient. Corruption remains widespread that contributes to the public view that elected officeholders and civil servants operate with impunity.”⁷⁸

De Bertelsmann Foundation stelt dat dit probleem de ontwikkeling van Kosovo als onafhankelijke staat bemoeilijkt heeft van in het begin van de onafhankelijkheid:

“Corruption is a problem that has burdened Kosovo’s development into a successful new state from the day of independence. Institutions and legal mechanisms to fight corruption have been established but coordination of these institutions is still deficient, a serious obstacle to success. The legal framework to counter corruption exists, but cases are not investigated thoroughly enough and are often inhibited when higher political interests interfere. Kosovo has adopted laws on asset declaration, preventing conflict of interest in exercising public functions and on access to documents. But noncompliance with these regulations is not effectively sanctioned. The Kosovo Anti-Corruption Agency has improved its cooperation with the criminal investigation authorities but lacks the staff and analytical capacity to assess risks in sectors vulnerable to corruption.”⁷⁹

In het *Freedom in the World Report* van Freedom House (2020) wordt dit nog eens herhaald:

“Corruption remains a serious problem, and the institutional framework to combat it is weak. The mandates of Kosovo’s four main anticorruption bodies overlap, and they have difficulty coordinating their efforts. Authorities have shown little commitment to prosecuting high-level corruption, and when top officials are prosecuted, convictions are rare. While political parties publicly committed themselves to fighting corruption during the 2019 election campaign, many politicians who were previously implicated in corrupt behavior remained on the ballot.”⁸⁰

Nog volgens Freedom House hebben belangrijke politieke figuren, waaronder president Thaci en ook voormalig premier Haradinaj banden met de georganiseerde misdaad, wat het politieke bedrijf sterk beïnvloedt:

“Major political figures in Kosovo, including President Thaçi and former premier Haradinaj, have links to organized crime, which plays a powerful role in politics and influences the positions of key leaders.”⁸¹

⁷⁸ Bertelsmann Stiftung, 2020, [url](#)

⁷⁹ Bertelsmann Stiftung, 2020, [url](#)

⁸⁰ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

⁸¹ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

Het *Nations in Transit Report* van Freedom House hebben de Kosovo Judicial Council (KJC) en de Kosovo Prosecutorial Council (KPC) concrete stappen gezet in de strijd tegen het overnemen van de staat (*state capture*). Er zijn ook een recordsom geconfisqueerd in een onderzoeken naar witwaspraktijken:

“In 2019, the Kosovo Judicial Council (KJC) and Kosovo Prosecutorial Council (KPC) took steps towards ensuring rule of law, judicial independence, and fighting state capture. In June, the KJC established the Special Department in the Basic Court in Pristina and the Court of Appeals with the sole focus of trying cases of organized crime throughout the territory of Kosovo. Moreover, the Serious Crimes Department of the Basic Court in Pristina confiscated €946,821 in a large-scale money-laundering case. Although the case has moved to the Court of Appeals, it represents one of the boldest court decisions in Kosovo, given the country’s weak track record of confiscating illegal assets. In addition, during the year, the KJC appointed 37 new judges and the KPC appointed 12 new prosecutors.”⁸²

1.4. De weg naar het lidmaatschap van de EU

Kosovo is een potentiële kandidaat-lidstaat van de EU. De EC heeft in april 2013 beslist dat Kosovo voldoet aan alle kortetermijnprioriteiten zoals die zijn vastgesteld in het haalbaarheidsonderzoek van 2012 op het gebied van de aanwezigheid van een rechtstaat, democratie en het respecteren van de mensenrechten en de rechten van de minderheden. Op 28 oktober 2013 starten de EU en Kosovo onderhandelingen over een stabilisatie- en associatieovereenkomst (SAO).⁸³ In mei 2014 zijn de onderhandelingen afgerond en op 25 juli 2014 volgt de parafering van de overeenkomst.⁸⁴

De EC ziet de afronding van onderhandelingen en parafering van de SAO als een mijlpaal in Kosovo’s integratie in de EU. De uitvoering van de SAO biedt een duidelijk kader voor verdere EU-gerelateerde hervormingen. Positieve ontwikkelingen zijn volgens de Europese Commissie: de goede samenwerking met EULEX, het vervullen van een met voorwaarden omkleed actieplan richting visumliberalisatie, het politieke besluit tot een nog op te richten speciale rechtbank (SITF) en de redelijk succesvol verlopen verkiezingen van 8 juni 2014. De EC stelt dat tevens vooruitgang geboekt is inzake de normalisatie van betrekkingen met Servië en de versterking van de rol van het parlement. Belangrijke uitdagingen blijven volgens de EC: de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, de strijd tegen georganiseerde misdaad en corruptie, de hoge werkloosheid en de hervorming en de kwaliteit van het openbaar bestuur.⁸⁵

De EC constateert in 2015 dat Kosovo een aantal mijlpalen in het toetredingsproces heeft behaald. Op 27 oktober 2015 ondertekenen de hoge vertegenwoordiger en de Kosovaarse autoriteiten een nieuwe stabilisatie- en associatieovereenkomst. De EU zal via het stabilisatie- en associatieproces steun blijven verlenen aan de vooruitgang van Kosovo op zijn Europese traject.⁸⁶

De EC constateert in 2016 dat Kosovo in 2015 diverse besluiten genomen heeft die uiteindelijk moeten leiden tot oprichting van een speciale rechtbank buiten Kosovo voor ernstige misdrijven gepleegd in de context van het Kosovo-conflict. Ook is vooruitgang geboekt in de dialoog met Servië.⁸⁷

Op 14 juni 2017 neemt het EP een resolutie aan over het *Progress Report* van 2016.⁸⁸ Hierin verwelkomt het EP een aantal evoluties die een eventuele integratie in de EU zouden kunnen

⁸² Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

⁸³ EC, 28/10/2013, [url](#)

⁸⁴ Ministry of European Integration of the Republic of Kosovo, 25/07/2014, [url](#)

⁸⁵ Rijksoverheid.nl, 31/10/2014, [url](#)

⁸⁶ Council of the European Union, 02/10/2015, [url](#)

⁸⁷ EC, 10/11/2015, [url](#) ; EC, 09/12/2016, [url](#)

⁸⁸ EP, 14/06/2017, [url](#)

faciliteren. Het gaat hierbij onder meer over de verdere normalisering in de relaties met Servië, de oprichting van de speciale rechtbanken in Den Haag (KSC en SPO), de implementering van het Justitieakkoord met Servië (dat Kosovaarse gerechtelijke instellingen zal toelaten over het hele grondgebied operationeel te zijn) en de verlenging van het EULEX-mandaat.⁸⁹

Niettemin drukt het EP ook zijn bezorgdheid uit over een aantal evoluties in Kosovo. Het gaat hierbij onder meer over de druk op de vrijheid van meningsuiting, druk op journalisten en de beperkte rol van de burgermaatschappij in de ontwikkeling van het land. Het EP

“Expresses serious concerns at the lack of progress made with regard to the protection of freedom of expression and media freedom, and at the increased political interference and pressure and intimidation on the media; is deeply concerned by the increased number of direct threats and attacks on journalists and the widespread self-censorship; urges the Kosovar authorities to fully recognise and protect freedom of expression in line with EU standards, to end impunity of attacks against journalists and bring those responsible to justice; urges the government to guarantee the independence and the sustainability of the public service media RTK and to introduce an adequate financing scheme; calls for the adoption of sound legislation on copyright and to ensure transparency of media ownership;

Regrets the fact that civil society is not regularly consulted as part of the decision-making process; urges the need to empower civil society further and calls for political will to be shown to engage with civil society by implementing the minimum standards for public consultation;”⁹⁰

In 2018 verklaart de EC in de zogenoemde “*Credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans*”:

“Kosovo has an opportunity for sustainable progress through implementation of the Stabilisation and Association Agreement and to advance on its European path once 8 objective circumstances allow. Kosovo will also benefit considerably from a definitive normalisation agreement with Serbia.”⁹¹

In 2019 schrijft de EC in haar *Kosovo 2019 Report* dat de European Reform Agenda nog steeds als een nuttig instrument blijft dienen bij het doorvoeren van de vereiste hervormingen:

“The EU-Kosovo Stabilisation and Association Agreement (SAA) has been in force since April 2016. The European Reform Agenda (ERA), launched by the EU and Kosovo in November 2016, has continued to serve as a useful tool to guide the implementation of EU related reforms in the SAA context.”⁹²

De EC uit wel haar bezorgdheid over het opleggen van een invoertaks op goederen uit Servië en Bosnië en Herzegovina die de tegen de geest zijn van internationale afspraken.⁹³

Wat betreft democratie merkt de EC in het algemeen op dat Kosovo actiever is geworden wat betreft EU-wetgeving en substantiële vooruitgang heeft gemaakt met bepaalde sleutelhervormingen in verband met de EU (bij voorbeeld bij de verbetering van het wettelijk kader op het gebied van de rechtstaat). Toch heeft het rapport ook aandacht voor zwakheden en ook beslissingen die niet in lijn zijn met aangekondigde hervormingen.

“Domestic politics in Kosovo remained highly polarised during the reporting period. The Assembly was more active on EU-related legislation, but weaknesses remained in its overall functioning.

⁸⁹ EC, 06/02/2018, [url](#)

⁹⁰ EP, 14/06/2017, [url](#)

⁹¹ EC, 06/02/2018, [url](#)

⁹² EC, 29/05/2019, [url](#)

⁹³ EC, 29/05/2019, [uri](#)

Kosovo made substantive progress on certain key EU-related reforms, for instance as regards improving the legal framework in the areas of the rule of law and public administration. However, the authorities took a number of decisions that are not in line with the government's stated reform objectives."⁹⁴

---

⁹⁴ EC, 29/05/2019, [url](#)

2. Rechtstoestand/rechtsbescherming

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken staat dat er in 2016 geen berichten waren van verdwijningen, ontvoeringen of kidnappings om politiek redenen. Er waren ook geen berichten over politieke gevangenen of gedetineerden. Noch over willekeurige of onwettige moorden.⁹⁵

In 2019 en 2020 heeft het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken deze vaststellingen telkens herhaald.⁹⁶

Zowel de vrijheid van meningsuiting als ook de vrijheid van geweten en religie (als ook de beperking ervan in geval van gewelddadige en vijandige provocaties op raciale, nationale, etnische of religieuze gronden) zijn in de Kosovaarse grondwet verankerd:

"Kosovo has some level of preparation regarding freedom of expression, which is enshrined in the Constitution."⁹⁷

"The constitution provides for freedom of conscience and religion for all residents, including the right to change, express, or not express religious belief; practice or abstain from practicing religion; and join or refuse to join a religious community. These rights are subject to limitations for reasons of public safety and order or for the protection of the health or rights of others. The constitution provides for the separation of religious communities from public institutions, including the right of religious groups to regulate independently their own organizations, activities, and ceremonies, and the right to establish religious schools and charities. It provides for equal rights for all religious communities, stipulates the country is secular and neutral regarding religion, declares the state shall ensure the protection and preservation of the country's religious heritage, and prohibits discrimination based on religion. The constitution states the law may limit freedom of expression to prevent violent and hostile provocations on racial, national, ethnic, or religious grounds. It allows courts to ban organizations or activities that encourage racial, national, ethnic, or religious hatred."⁹⁸

De rechtstoestand/rechtsbescherming wordt niettemin al jarenlang gemonitord door nationale en internationale mensenrechtenorganisaties omdat Kosovo sinds de onafhankelijkheid een lange weg aan het afleggen is. De volgende sub-kapittels bieden informatie over een aantal andere aspecten van de rechtstoestand/rechtsbescherming (corruptie, politisering, gebrekkige middelen, politieke inmenging...) en de evolutie hiervan tijdens de voorbije vijf jaar.

---

⁹⁵ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

⁹⁶ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

⁹⁷ EC, 29/05/2019, [url](#)

⁹⁸ USDoS, 10/06/2020, [url](#)

2.1. Algemene rechtstoestand/rechtsbescherming: veiligheidsdiensten en rechtsapparaat

2.1.1. Veiligheidsdiensten

De binnenlandse veiligheid berust op drie componenten: de KFOR-troepen, de internationale politietroepen (EULEX) en de Kosovaarse politie (KP). Deze drie veiligheidsdiensten bieden bescherming volgens het principe van *third responders* (KFOR), *second responders* (EULEX) en *first responders* (KP).⁹⁹

De internationale, door de NAVO geleide, troepenmacht KFOR (*Kosovo Force*) bevindt zich op basis van VN-Veiligheidsraadresolutie 1244 in Kosovo sinds juni 1999. De taak van KFOR bestaat onder andere uit de handhaving van de openbare orde en veiligheid en het toezicht houden op de naleving van internationale verdragen. In november 2017 verklaart de KFOR-bevelhebber, generaal majoor Fungo, dat er geen tijdslimiet staat op de aanwezigheid van KFOR.¹⁰⁰

Op 9 december 2008 heeft EULEX de taken overgenomen van de UNMIK-politie. EULEX heeft als taak toezicht te houden op de KP, de KP te begeleiden en te assisteren. EULEX-politieagenten opereren in de beginjaren na de onafhankelijkheid samen met de KP-agenten, waarbij de EULEX-agenten vooral een begeleidende rol hebben. EULEX heeft eveneens executieve bevoegdheden op bepaalde terreinen, o.a. op het gebied van vervolging van georganiseerde misdaad, corruptie, oorlogsmisdaden, terrorisme en getuigenbescherming. EULEX opereert statusneutraal en in de context van VN-resolutie 1244. Gespecialiseerde eenheden van EULEX onderzoeken onafhankelijk van de KP oorlogsmisdaden, financiële misdaden en de georganiseerde misdaad. EULEX heeft ook haar eigen getuigenbeschermingsprogramma. Het mandaat van EULEX wordt periodiek verlengd.¹⁰¹ EULEX behoudt ook na juni 2018 (bij de laatste verlenging van het mandaat) een speciale politievertegenwoordiging in Kosovo met de bedoeling de rol van *second security responder* te blijven opnemen.¹⁰²

Volgens de Kosovaarse politie zelf heeft Kosovo er in de afgelopen jaren voor gezorgd dat het alle noodzakelijke instellingen heeft gecreëerd voor de goede functionering van de rechtsstaat. Het ministerie van Binnenlandse Zaken houdt toezicht op het werk van de politie van Kosovo. In 2015 werken er voor de KP 8.981 medewerkers. Hierbij zijn er 7.885 politieagenten en 1.096 burgerpersoneel. Het personeel bestaat voor 86 % uit mannen en voor 14 % uit vrouwen; 83 % zijn etnisch Albanezen, 13 % Serviërs en 4 % andere minderheden. Volgens de gegevens van de KP voor het jaar 2015 is de politie tussengekomen in 50.230 gevallen, waaronder 34.209 misdaden. De KP heeft 13.916 mensen gearresteerd, 43 criminele groepen opgebroken en 1.301 vuurwapens in beslag genomen. Het aantal moorden is met meer dan 25 % gedaald (van 35 in 2014 naar 25 in 2015). Het aantal overvallen is met meer dan 21 % gedaald (van 6.977 in 2014 naar 5.469 in 2015).¹⁰³

De multi-etnische samenstelling van de politie die de samenstelling van de bevolking weerspiegelt, heeft, volgens het EASO-rapport (2016), geleid tot een groeiend vertrouwen van de bevolking in het werk van de politie. Elke burger van Kosovo kan zich indien nodig in vertrouwen wenden tot de Kosovaarse politie. De KP heeft de verplichting om alle klachten van burgers te onderzoeken. Ook

⁹⁹ EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁰⁰ RTK Live, 15/11/2017, [url](#)

¹⁰¹ EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁰² Gazeta express, 25/04/2018, [url](#)

¹⁰³ Kosovo Police, 2016, [url](#)

etnische minderheden zoals de RAE, de Bosniakken en de Gorani kunnen in geval van moeilijkheden zonder problemen klacht neerleggen bij de politie.¹⁰⁴

Nog volgens het EASO-rapport (2016) is het politie-inspectoraat van Kosovo (PIK), dat is opgericht in juni 2011 van belang bij de werking van de KP. Het PIK is een onafhankelijk orgaan dat toezicht houdt op de werking van de politie. De PIK behandelt klachten, schakelt de Professional Standards Unit (PSU) in wanneer disciplinair onderzoek nodig is, en heeft de bevoegdheid om een strafrechtelijk onderzoek te starten. De samenwerking tussen de PSU en PIK is goed. Tussen september 2013 en juli 2014 heeft het politie-inspectoraat 217 klachten tegen politieagenten behandeld. Dit heeft geresulteerd in negentien arrestaties, 57 schorsingen en negen overplaatsingen.¹⁰⁵

In het EC-Voortgangrapport van 2016 staat dat, hoewel de KP jaar na jaar vooruitgang boekt, er nog steeds verdere vooruitgang nodig is bij de bestrijding van de criminaliteit. De KP functioneert over het algemeen goed in haar aanpak van eenvoudige misdaden. In de strijd tegen complexe misdaden schiet zij soms tekort. Dit is voornamelijk het gevolg van een zwakke "Intelligence Led Policing" of informatiegestuurde politiezorg. De KP heeft de voorbije jaren stappen ondernomen om haar efficiëntie te verbeteren. Zo heeft ze haar structuur aangepast door de oprichting van een directoraat voor getuigenbescherming. De KP is tevens proactiever geworden in het creëren en onderhouden van lokale samenwerkingsverbanden met alle verschillende gemeenschappen en minderheden. De basis voor deze benadering is de *community policing*-strategie en het bijhorende actieplan voor 2012 – 2016. Een belangrijke instantie binnen deze *community policing*-strategie zijn de Gemeentelijke Veiligheidsraden voor de Gemeenschappen. Deze veiligheidsraden, voorgezeten door de plaatselijke burgemeesters en bestaande uit leden van de minderheden binnen een gemeente, zijn overlegorganen die in alle gemeenten van Kosovo gevormd zijn om de dialoog tussen de Kosovaarse politie, de gemeentelijke overheden en de burgers op het gebied van veiligheid te bevorderen.¹⁰⁶

Intussen heeft de Kosovaarse politie een nieuw Community Policing Strategy and Action Plan 2017-2021.¹⁰⁷

In december 2016 arresteert het Kosovo Police Inspectorate 59 politie-officieren op verdenking van misbruik van het ambt en van omkooppraktijken. Het gaat in hoofdzaak over agenten van de verkeerspolitie of van de snelwegpolitie.¹⁰⁸

Het periodieke *Compact Progress Report* van EULEX (2017) geeft een genuanceerd beeld van de evoluties binnen de KP:

"The Kosovo Police has overall maintained a high level of sustainability and accountability in the provision of law enforcement services. Certain gaps and weaknesses still remain, particularly in maintaining a sufficient number of trained staff in various thematic areas, and in reaching a standardised level of equipment throughout the organisation. Moreover, the Kosovo Police in northern Kosovo continued to face hindrances in their further development due to political interference, an incomplete judicial system and a mutual lack of trust with the police headquarters in Pristina. Although it secured an increase in its budget for 2017, the Police Inspectorate of Kosovo faced many challenges in reaching full operational capacity as an independent agency working to ensure police accountability. The level of cooperation with other law enforcement bodies was still not at a desirable level, while necessary legislative changes to regulate the *Law on Police*

¹⁰⁴ EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁰⁵ EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁰⁶ EC, 09/11/2016, [url](#)

¹⁰⁷ Kosovo Police, 1/03/2017, [url](#)

¹⁰⁸ Prishtina Insight, 19/12/2016, [url](#)

Inspectorate of Kosovo and to harmonise it with other laws was not placed on the 2017 Government Legislative Program.¹⁰⁹

Volgens gegevens geciteerd in het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) zijn de klachten en daaruit volgende onderzoeken intussen nog sterk gestegen:

“The Police Inspectorate of Kosovo (PIK), an independent body within the Ministry of Internal Affairs, was responsible for reviewing complaints about police behavior. As of November PIK reviewed 1,246 citizen complaints regarding police conduct. PIK characterized 748 of these as disciplinary violations and forwarded them to the Kosovo Police Professional Standards Unit; PIK judged another 493 complaints to be criminal cases. As of November, 179 police personnel were under investigation, while another 12 cases from 2015 remained under investigation.”¹¹⁰

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat de KP het meest vertrouwde instituut blijft dat de rechtspraak in stand houdt

“The Kosovo Police remain the most trusted institution upholding the rule of law. There are 8 742 police officers in Kosovo, or 440 officers per 100 000 inhabitants, compared to the EU average of 211 in 2015. They are relatively well trained and equipped. The police force has several specialised units both at central level (e.g. the anti-corruption task force) and regional level (e.g. the drugs and trafficking in human beings units). The Kosovo Academy for Public Safety provides a good level of initial and continuous training to police and public security bodies such as correctional or customs services. In November 2016, the Kosovo Police published a Serious and Organised Crime Threat Assessment based on Europol's methodology. It is important that the threats identified are translated into operational priorities backed up with adequate resources.”¹¹¹

Ook in 2018 is op het PIK beroep gedaan. Sinds juli heeft het PIK 761 klachten van burgers onderzocht. In 68 gevallen heeft het PIK geoordeeld dat er sprake is van criminele feiten door de politie. In 407 gevallen heeft het PIK geoordeeld dat de feiten disciplinaire inbreuken inhouden:

“The Police Inspectorate of Kosovo (PIK), an independent body within the Ministry of Internal Affairs, was responsible for reviewing complaints about police behavior. As of July, the PIK had reviewed 761 citizen complaints regarding police conduct. The PIK characterized 407 of the complaints as involving disciplinary violations and forwarded them to the Kosovo Police Professional Standards Unit; it judged another 68 complaints to be criminal cases. As of July, 88 police personnel were under investigation, and nine cases from 2017 remained under investigation.”¹¹²

Ook leden van de Servisch Orthodoxe Kerk die van oordeel zijn dat ze door de politie zijn lastiggevallen hebben in 2018 op het PIK beroep gedaan.¹¹³

In het *Kosovo 2019 Report* van de EC staat dat Kosovo over meer politieagenten per burger beschikt dan het EU-gemiddelde en dat deze relatief goed zijn getraind en uitgerust.

“There are 436 Kosovo Police officers per 100,000 inhabitants, compared to the EU average of 318 in 2016 according to Eurostat. They are relatively well trained and equipped, and have modern IT infrastructure. The Kosovo Academy for Public Safety provides a good level of initial and in-service training for police and public security bodies such as correctional or customs services.”¹¹⁴

¹⁰⁹ Eulex Kosovo, 26/09/2017, [url](#)

¹¹⁰ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹¹¹ EC, 17/04/2018, [url](#)

¹¹² USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹¹³ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹¹⁴ EC, 29/05/2019, [url](#)

EULEX behoudt ook na juni 2018 (bij de laatste verlenging van het mandaat) een speciale politievertegenwoordiging in Kosovo met de bedoeling de rol van *second security responder* te blijven opnemen.¹¹⁵

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2019) staat dat EULEX niet is moeten overgaan tot bijstand van de KP als *second security responder*:

“Police maintained internal security with assistance from EULEX as a second responder for incidents of unrest and KFOR as a third responder. Circumstances did not require EULEX or KFOR to exercise this function during the year.”¹¹⁶

In 2019 verschijnt een artikel waaruit blijkt dat in het voorbije jaar de politie in verschillende contexten in opspraak is gekomen:

“Data from the Kosovo Police Inspectorate, KPI, revealed that more than 100 officials have been investigated for corruption in the last year.”¹¹⁷

Ook volgens het jaarlijkse rapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) zijn gevallen bekend waarbij gevallen van misbruik, misdaden en criminaliteit door politieagenten onderzocht en vervolgd zijn, vooral dan door het PIK.

“Many in the government, the opposition, civil society, and the media reported instances of senior officials engaging in corruption and acting with impunity. The government and justice sector sometimes took steps to prosecute and punish those officials who committed past abuses, offenses, and crimes, but many continued to occupy public sector positions. The Police Inspectorate of Kosovo (PIK) took steps to investigate abuses and prosecute those responsible. Security forces have also participated in training to increase respect for human rights..... Numerous police officers were arrested on corruption charges during the year, but impunity was a problem.”¹¹⁸

2.1.2. Rechtsapparaat

Sinds 2008 heeft er een ingrijpende hervorming van de rechterlijke macht plaatsgevonden in Kosovo. De principes van onafhankelijkheid, onpartijdigheid, verantwoording en efficiëntie liggen aan de basis van deze hervorming. Een uitgebreid wettelijk kader (Wet op de rechtbanken, Wet op de openbare aanklager etc.) is aangenomen in 2010.

De rechterlijke macht in Kosovo bestaat sinds 1 januari 2013 uit het Grondwettelijk Hof, een Hoogerechtshof, zeven basisrechtbanken en een Hof van Beroep. Rechters worden op alle niveaus benoemd door de president op voordracht van de Kosovaarse Raad van Justitie. De grondwet bepaalt dat rechters onafhankelijk moeten zijn en dat de rechterlijke macht de etnische diversiteit van Kosovo moet weerspiegelen. Ten minste 15% van alle rechters van elk hof dient van een minderheidsgemeenschap te zijn. De Europese Commissie is in 2014 van oordeel dat het juridisch systeem zich goed heeft aangepast aan al deze structurele hervormingen.¹¹⁹

Op 1 januari 2013 zijn een hele reeks andere nieuwe wetten in werking getreden. Ook het strafwetboek en het wetboek van strafvordering zijn aanzienlijk hervormd. Alle kleine vergrijpen vallen nu onder de jurisdictie van de nieuw opgerichte basisrechtbanken die de voormalige gemeentelijke

¹¹⁵ Gazetaexpress, 24/06/2016, [url](#)

¹¹⁶ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹¹⁷ Prishtina Insight, 13/09/2019, [url](#)

¹¹⁸ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹¹⁹ EC, 10/2014, [url](#)

rechtbanken en districtsrechtbanken vervangen. De basisrechtbanken vormen de rechtbanken van eerste aanleg voor kleine en strafbare feiten, tenzij anders bij wet geregeld.¹²⁰

Het EASO-rapport van 2016 bevestigt dit. De Kosovaarse wetgeving voorziet in een onafhankelijk rechtsapparaat. Op gebied van rechten en bescherming van minderheden voorzien de grondwet en de geldende rechtsvoorschriften in een omvangrijke rechtsbescherming. De scheiding der machten is gegarandeerd.¹²¹

In het EASO-rapport van november 2016 staat ook dat een aantal belangrijke uitspraken met een sterke politieke impact (zoals bij de presidentsverkiezingen) van het Grondwettelijk Hof, worden nageleefd en aanvaard door alle instanties en politieke leiders. Als aanvulling op de algemene gerechtelijke structuur, heeft Kosovo ook een aantal sleutelinstellingen opgericht, met name de Kosovo Judicial Council (KJC) en de Kosovo Prosecutorial Council (KPC). De verloning in de rechterlijke macht is verbeterd sinds 2011. Dit maakt het mogelijk voor de sector om gekwalificeerde professionals aan te trekken en helpt bij het voorkomen dat externen invloed uitoefenen op het justitiepersoneel.¹²²

Het rechtssysteem in Kosovo bestaat intussen niet langer uit twee pijlers. In juni 2018 is de rechterlijke macht van EULEX geëindigd en is de overdracht van haar rechterlijke bevoegdheden aan de Kosovaarse autoriteiten gestart.¹²³ In december 2018 zijn alle politiezaken, gerechtelijke en strafrechtelijke zaken definitief overgedragen naar de Kosovaarse rechterlijke macht.¹²⁴

Net als in de voorbije jaren blijkt uit het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) dat in de huidige rechtstoestand de gangbare rechten (onder meer vermoeden van onschuld, informatieplicht, recht op een openbaar en eerlijk proces, recht op een advocaat, recht op getuigen, recht om in beroep te gaan, recht op een advocaat ...) binnen een moderne rechtstaat formeel verworven zijn en dat de regering die ook respecteert:

“The law provides for a fair and impartial trial, and while there were severe shortfalls in the judicial system, including instances of political interference, it generally upheld the law. Trials are public and the law entitles defendants to: the presumption of innocence; the right to be informed promptly and in detail of charges against them; a fair, timely and public trial where they can address the court in their native language; to be present at their trials; to remain silent and not to be compelled to testify or confess guilt; to confront adverse witnesses; to see evidence; and to have legal representation. Defendants have the right to appeal. These rights extend to all citizens without exception. The country does not use jury trials.”

Het Kosovaarse rechtsapparaat bestaat ook uit een speciale rechtbank in Nederland. In 2014 is immers besloten om de bevoegdheden van de Special Investigative Task Force (SITF) over te brengen naar een speciale rechtbank in Nederland. De SITF was in 2011 opgericht om op onafhankelijke en eerlijke wijze onderzoek te doen naar de aantijgingen uit het Marty-rapport¹²⁵ en om, indien nodig, strafrechtelijke vervolging in te stellen tegen eventuele verdachten.^{126 127}

Op 29 februari 2016 heeft de toenmalige, ontslagnemende president Atifete Jahjaga het akkoord tussen Nederland en Kosovo geratificeerd over de oprichting van de speciale rechtbank: de Kosovo Specialist Chambers (Albanees: Dhomat e Specializuar të Kosovës).¹²⁸ De KSC moet zich in de loop

¹²⁰ US Embassy, 2013, [url](#); OSCE, 06/2016, [url](#)

¹²¹ EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹²² EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹²³ Council of the European Union, 08/06/2018, [url](#)

¹²⁴ EULEX, 14/01/2019, [url](#)

¹²⁵ rapporteur van de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa, Dick Marty:: (over illegale handel in organen door het UÇK tijdens de Kosovo-oorlog)

¹²⁶ Balkan Insight, 04/04/2014, [url](#)

¹²⁷ Balkan Insight, 22/04/2014, [url](#)

¹²⁸ Balkan Insight, 29/02/2016, [url](#)

van 2016 vestigen in Den Haag en beginnen met de organisatorische en administratieve voorbereidingen. Na verloop van tijd moet de KSC volledig operationeel zijn. De rechtbank moet ernstige misdrijven (orgaanhandel) berechten die in de jaren 1999-2000 zouden zijn begaan door leden van het UÇK tegen etnische minderheden en politieke tegenstanders.¹²⁹ De KSC opereert volledig volgens de Kosovaarse wetgeving. Er is geen sprake van een internationaal straftribunaal, maar van een speciale Kosovaarse rechterlijke instantie op Nederlands grondgebied. Voor de KSC worden geen Kosovaarse rechters maar internationale rechters benoemd. De staf van de KSC moet volledig bestaan uit EU-personeel.¹³⁰ De eerste aanklachten tegen voormalige kopstukken van het UÇK worden verwacht in 2018.¹³¹

Intussen heeft de KSC nog steeds geen aanklachten uitgevaardigd.¹³² Wel heeft deze rechtbank in juli 2019 PDK-leider Kadri Veseli en premier Ramusj Haradinaj opgeroepen en ontvangen voor verhoor.^{133,134} In juli 2020 is president Thaci opgeroepen en ontvangen voor verhoor.¹³⁵

De EC is in haar rapport van 2016 van oordeel dat Kosovo's rechtssysteem zich nog steeds in de beginfase van voorbereiding op de lidmaatschapsverplichtingen bevindt. In de verslagperiode zijn stappen voorwaarts gezet door aanneming van grondwetswijzigingen en nationale wetgeving op dit terrein. De rechterlijke macht is nog steeds kwetsbaar voor politieke beïnvloeding.¹³⁶

Het EP wijst in 2016 op de positieve vooruitgang in verband met de genomen stappen voor de integratie van het gerechtelijk apparaat in het noorden, waarbij enkele functies zijn ingevuld door Kosovo-Servische rechters en openbare aanklagers.¹³⁷ Het EP is in 2016 wel nog steeds bezorgd over de trage rechtsbedeling, de grote achterstand bij lopende rechtszaken, het gebrek aan middelen van het gerechtelijk apparaat, de lage verantwoordingsplicht en verantwoordelijkheid van rechtsambtenaren en de mogelijke invloed van de politiek op rechtsstructuren. Het EP meent in 2016 dat al deze verschijnselen nog onvoldoende in wetgeving worden aangepakt en onderstreept het belang van een volledig functionerend rechtstelsel met vaste regels voor de duur van de rechtsgang.¹³⁸

In het *Nations in Transit Report* van Freedom House uit 2017 staat over de onafhankelijkheid van het gerecht in Kosovo dat het land moeite heeft om in de praktijk te realiseren wat het constitutionele en wettelijke kader voorziet. Toch worden ook positieve veranderingen sinds 2015 gemeld.

"Kosovo's constitution and legal framework guarantee the independence of the judiciary from the executive and legislative branches. In practice, the country has struggled to achieve this, although some positive changes have occurred since late 2015."¹³⁹

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse zaken (2017) maakt melding van een aantal elementen die de onafhankelijkheid van het gerecht blijven belemmeren (politieke inmenging, achterstand):

"Judicial structures were prone to political interference, with disputed appointments and unclear mandates. According to the Kosovo Judicial Council, 417,733 civil and criminal cases awaited trial

¹²⁹ JusticeInfo, 02/03/2016, [url](#)

¹³⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken NL, 15/01/2016, [url](#)

¹³¹ Gazeta express, *Kosvo war crimes court to issue first indictments in march*, 25/02/2018, [url](#)

¹³² Justice Info Net, 12/07/2019, [url](#)

¹³³ The Guardian, 19/07/2019, [url](#)

¹³⁴ IBNA, 07/11/2019, [url](#)

¹³⁵ Aljazeera, 13/07/2020, [url](#)

¹³⁶ EC, 09/11/2016, [url](#)

¹³⁷ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹³⁸ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹³⁹ Freedom House, 29/03/2017, [url](#)

as of July. More than 95,000 actions requiring judicial decisions awaited execution, and more than 201,287 minor charges awaited adjudication.”¹⁴⁰

Toch meldt dit rapport ook in positieve zin dat in 2016 voor het eerst Servische Kosovaren geslaagd zijn om aan de slag te gaan in een rechtbank in Mitrovica (Mitrovica North Basic Court).¹⁴¹

Op 14 juni 2017 neemt het EP een resolutie aan over het *Progress Report* van 2016. Hierin merkt het EP op dat er vooruitgang is gemaakt door de aanneming van wetgeving ten voordele van een goed functioneren van de rechtsgang en door de aanpak van georganiseerde misdaad maar het EP wijst ook op blijvende gebreken (traagheid, inefficiëntie, politieke inmenging, gebrek aan middelen...).

“The EP notes that, while some progress has been achieved in adopting legislation for the proper functioning of the judiciary, the administration of justice remains slow and inefficient and is hampered by the remaining shortcomings of criminal legislation, political and economic expediency, political interference, a lack of accountability and limited financial and human resources, including in the Special Prosecution Office; encourages Kosovo to address these issues as a matter of priority in order to ensure legal certainty regarding the property rights of foreign investors; notes the efforts made by the police and the prosecutor’s office to tackle organised crime; acknowledges the efforts of the competent authorities to investigate the death in prison of Mr Astrit Dehari and urges the competent authorities to finalise the investigation;”¹⁴²

Op 24 oktober 2017 stelt president Thaçi bij decreet 40 Servische rechters en 13 Servische openbaar aanklagers aan waardoor het Kosovaarse gerecht in noordelijk Kosovo geïntegreerd is.¹⁴³

Ook het periodieke *Compact Progress Report* van EULEX (9/2017) geeft een genuanceerd beeld van de evoluties binnen het Kosovaarse rechtssysteem. De aanhoudende problemen van politieke tussenkomsten en corruptie komen aan bod:

“In the period of July 2016 to June 2017, Kosovo’s institutions have made progress in the advancement of its rule-of-law sector, demonstrating an increased ability to independently address rule-of-law challenges. However, while remaining committed to the common rule-of-law agenda, institutions have yet to effectively respond to the continuous problems of political interference and corruption – the widespread nature of which leaves a negative mark on the successes achieved in other areas. Kosovo’s institutions need to make further commitments to adequately respond to these overarching problems.”¹⁴⁴

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat er een zekere vooruitgang gemaakt is door de integratie van Servische rechters en hun *staff*, het onderzoeken en vervolgen van een paar *high level* corruptiezaken en het lanceren van een procedure die het mogelijk maakt om de status van slachtoffer van seksueel geweld tijdens het conflict na te trekken en te erkennen.

“Kosovo is at an early stage/has some level of preparation to apply the *acquis* and European standards in this area. Some progress has been made, particularly with the integration of Kosovo Serb judges and prosecutors and their support staff across Kosovo in the unified Kosovo judicial system, with the investigation and prosecution of some high-level corruption cases and the launch of the application process for recognition and verification of the status of victims of sexual violence during the conflict.”¹⁴⁵

¹⁴⁰ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁴¹ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁴² EP, 14/06/2017, [url](#)

¹⁴³ Prishtina Insight, 24/10/2017, [url](#)

¹⁴⁴ Eulex Kosovo, 26/09/2017, [url](#)

¹⁴⁵ EC, 17/04/2018, [url](#)

Verder staat ook in dit rapport dat Kosovo zich nog in een vroeg stadium bevindt van de ontwikkeling naar een goed functionerend juridisch systeem:

“Kosovo is at an early stage in developing a well-functioning judicial system. Some progress was achieved in 2017 in implementing the 2015 justice package laws. The integration of Kosovo Serb judges and prosecutors and their support staff across Kosovo into the Kosovo judicial system was a major achievement in 2017. The judiciary is still vulnerable to undue political influence and rule of law institutions need sustained efforts to build up their capacities. The administration of justice remains slow and inefficient.”¹⁴⁶

In juni 2018 wordt de rechterlijke macht van EULEX beëindigd en wordt de overdracht van haar rechterlijke bevoegdheden aan de Kosovaarse autoriteiten gestart.¹⁴⁷ Voortaan heeft EULEX niet langer een uitvoerende rol maar eerder een monitorend en adviserend mandaat: “Kosovo will assume responsibility for all transferred investigations, prosecutions and trials”¹⁴⁸ In december 2018 zijn alle politiezaken, gerechtelijke en strafrechtelijke zaken overgedragen aan de Kosovaarse rechterlijke macht.¹⁴⁹

In het jaarrapport over 2018 van de Dienst van ombudspersoon is sprake van een permanente stijging in de werkperformantie van het gerecht op het gebied van professionalisme van rechters en magistraten. Maar de Dienst van de ombudspersoon stelt ook vast dat een aantal burgers nog steeds misnoegd zijn over het gerecht, vooral omwille van vertragingen in de gerechtelijke procedures, het niet uitvoeren van gerechtelijke beslissingen, ineffectieve beslissingen en twijfels over de objectiviteit van rechters.¹⁵⁰

Freedom House kent Kosovo in 2019 een 1 op 4-score toe op de vraag of er een onafhankelijk rechtssysteem is:

“Political interference in the judiciary, particularly from the executive branch, remains a problem. Widespread judicial corruption also negatively impacts the branch’s independence. Resource constraints and a lack of qualified judges hinder the performance of the judiciary.”¹⁵¹

Ook in het *Kosovo 2019 report* van de EC is er nog steeds sprake van politieke invloed op het gerecht maar dit rapport wijst ook op een zekere verbetering (aannee van wetgeving omtrent de aansprakelijkheid van rechters en parketmagistraten; verhoogd aantal stafmedewerkers bij parket en rechtbanken, integratie van Servische rechters, ...)

“Kosovo’s judicial system is at an early stage. Some progress has been achieved as the Law on the Disciplinary Liability of Judges and Prosecutors and the Law on Mediation were adopted, and the roll out of an electronic case management system has advanced. The number of judicial staff in both prosecution offices and courts increased in 2018, including in the Special Prosecution Office. While the integration into the judicial system of Kosovo Serb judges, prosecutors and their support staff was formally concluded in 2017, more work is needed to ensure full functionality, in particular regarding the Court of Appeals. The judiciary is still vulnerable to undue political influence. The administration of justice remains slow and inefficient and rule of law institutions need sustained efforts to build up their capacities.”¹⁵²

¹⁴⁶ EC, 17/04/2018, [url](#)

¹⁴⁷ Council of the European Union, 08/06/2018, [url](#)

¹⁴⁸ Europe Western Balkans, 8/06/2018, [url](#)

¹⁴⁹ EULEX, 14/01/2019, [url](#)

¹⁵⁰ Republic of Kosovo Institution of the Ombudsperson, 2019, [url](#)

¹⁵¹ Freedom House, 04/02/2019, [url](#)

¹⁵² EC, 29/05/2019, [url](#)

Volgens de Bertelsmann Foundation (2020) blijft politieke inmenging een probleem in het Kosovaarse gerechtsapparaat. Ook getuigenbescherming is een probleem. In dit rapport is ook sprake van discriminatie in de gerechtshoven ten aanzien van etnische minderheden:

“Political interference in the work of the judiciary remains a problem, and witness protection is insufficient. Both the appointment and promotion of judges according to professional criteria and the protection of the judiciary from political interference are still weak. The government determines court budgets, thus creating an extreme dependence. Closed court cases have been discussed in the Assembly. Kosovo’s Judicial Council and prosecutorial councils have so far failed to protect judges and prosecutors from external influence. In 2014, the assembly failed to appoint its quorum of members of the Judicial Council, which constrained the functioning of this self-governing body. Other persistent problems include the discrimination against minorities by the judiciary, delays and overburdened courts with a huge backlog of cases. Senior representatives of the judiciary branch have blamed the poor functioning of the judiciary on the scarcity of judges and support staff, and budgetary restrictions.”¹⁵³

Volgens Freedom House (2020) blijven politieke inmenging, corruptie en een tekort aan middelen problemen voor het rechtsapparaat. Initiatieven van de regering zoals de *Functional Review of the Justice Sector* en *Justice 2020* waren niet succesvol en echoën het gebrek aan politieke wil om het falende justitieapparaat te hervormen en verbeteren:

“Political interference in the judiciary, particularly from the executive branch, remains a problem. Widespread judicial corruption also negatively impacts the branch’s independence. Resource constraints and a lack of qualified judges hinder the performance of the judiciary.”¹⁵⁴

Although successive governments promoted such initiatives as the “Functional Review of the Justice Sector” and “Justice 2020” as necessary aspects of justice reform, these have failed to systematically identify and address deficiencies in the sector, and have often intentionally misidentified core problems. The above initiatives provided technical recommendations for courts and prosecutors but have failed to address the indispensable aspects of personal integrity, morality, and values of individuals holding senior positions within the judiciary. Consequently, both initiatives echo the apparent lack of political will to reform and improve Kosovo’s failing justice system.”¹⁵⁵

Volgens het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) heeft internationale bijstand de gerechtelijke achterstand helpen verminderen. De afhandelingscijfers voor strafzaken zijn duidelijke verhoogd en in vergelijking met 2018 is er een daling van 65 % in de achterstand van straf- en handelszaken. Klachten tegen rechters worden nauwgezet opgevolgd. Er is ook een disciplinair systeem in gang gezet waarbij rechter willekeurig uitgekozen worden om elkaar controleren onder auspiciën van de Kosovo Judicial Council (KJC):

“Although backlogs once presented a substantial obstacle, the courts have become increasingly more efficient in resolving the backlog due to international assistance, which introduced active case management practices, as well as policy-level support for improved case management. As of August the courts have reduced the static backlog of the Basic Courts by 78 percent, disposing of a total of 30,897 cases since 2016. The clearance rate for criminal cases during April-June increased significantly, jumping to 186 percent compared to 122 percent over the same period last year. According to the Kosovo Judicial Council (KJC), as of July nearly 100,000 civil and criminal administrative and commercial cases still awaited trial, a reduction of nearly 65 percent compared with 2018. During the year the Ministry of Justice sponsored amendments to a 2010 law on disciplinary liability of judges and prosecutors, aimed at achieving impartiality in the Kosovo

¹⁵³ Bertelsmann Stiftung, 2020, [url](#)

¹⁵⁴ Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

¹⁵⁵ Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

Judiciary. In addition, registers for recording complaints against judges at the court- and KJC-level were completed and delivered to all courts in August and are under review. In accordance with the disciplinary regulation, the KJC selected 70 judges, who were recommended by court presidents, to serve on panels responsible for investigating disciplinary complaints. Their mandate is staggered to ensure continuity: 25 judges were randomly selected to serve one-year terms, 23 to serve two-year terms, and 22 to serve three-year terms. New members are to be selected annually to ensure a full complement of 70. Since the new disciplinary process came into effect, court presidents, as the competent authorities, have received 75 complaints against judges. Of these, the competent authority refused 24 complaints, continued to review another 49, while two requests for investigation were submitted to the KJC. The KJC established one investigation panel and was in the process of establishing a second panel at year's end."

2.1.3. Juridische bijstand

Wie geconfronteerd wordt met het Kosovaarse gerecht, kan zich voor kosteloze rechtsbijstand beroepen op het zogenoemde Free Legal Aid Agency (FLAA). Hiertoe is in februari 2012 de wet¹⁵⁶ op de kosteloze rechtsbijstand goedgekeurd door het parlement. Op 16 december 2016 wordt met de hulp van UNDP een *memorandum of understanding* afgesloten tussen de relevante actoren om de werking van dit agentschap te optimaliseren.¹⁵⁷

De ambassade van Noorwegen steunt en volgt het werk van de kosteloze rechtsbijstand in Kosovo op:

"During February and March (2015), the Norwegian Embassy visited free legal aid offices throughout #Kosovo, along with representatives from the Kosovo Agency for Free Legal Aid. Free legal aid means that the state covers the expenses for certain legal matters. Legal aid is an important tool in the process of guaranteeing #equal access to #justice for all. The Embassy supports the free legal aid offices in Gračanica, Kllokot, Ferizaj, North Mitrovica, Skenderaj, Klina, Gjakova and Dragash. These offices provide free #legal #aid to people of all ethnicities, as is their obligation according to the Constitution of Kosovo. They cover a wide area of law, including issues of administrative, civil and penal matters. The Norwegian Embassy wishes to thank the Agency and the men and women who are operating the offices. It is an important service to both individuals and society as a whole."¹⁵⁸

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) heeft de FLAA campagnes gevoerd om de doelgroepen beter te bereiken en ook de beschikbaarheid van informatie op onlineplatformen verhoogd.

"The Free Legal Aid Agency (FLAA) is mandated by the government to provide free legal assistance to low-income individuals. During the year the FLAA undertook outreach campaigns targeting disadvantaged and marginalized communities and expanded the availability of legal aid information through online platforms. In May the United Nations funded the NGO Center for Legal Aid to guarantee free legal aid to women in cases such as verification of property ownership, claims of sexual violence, and claims of rights to pensions from Serbia."¹⁵⁹

¹⁵⁶ Republic of Kosovo, 2/2/2012, [url](#)

¹⁵⁷ UNDP Kosovo, 23/08/2016, [url](#)

¹⁵⁸ Norwegian Embassy in Pristina, 23/03/2015, [url](#); Norwegian Embassy, 25/05/2017, [url](#)

¹⁵⁹ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

2.2. Algemene rechtstoestand/rechtsbescherming: wetgeving en toepassing ervan in de praktijk

In het *Kosovo 2019 Report* van de EC staat dat het wettelijk kader de bescherming van de mensenrechten en de basisrechten garandeert en ook in overeenstemming is met de Europese standaarden. Maar over de praktijktoepassing van de basisrechten in Kosovo staat ook dat de relevante wetten en strategieën vaak ondermijnd worden door onvoldoende financiële (en andere) middelen, beperkte politieke prioritering en een gebrek aan coördinatie:

“The legal framework broadly guarantees the protection of human and fundamental rights in line with European standards. However, additional efforts are needed to enforce it. Implementation of human rights legislation and strategies is often undermined by inadequate financial and other resources (particularly at local level), limited political prioritisation and lack of coordination. The existing mechanisms for the coordination and implementation of human rights are ineffective. The heavy dependence on foreign donors remains.”¹⁶⁰

In het *Kosovo 2019 Report* van de EC staat ook dat internationale mensenrechteninstrumenten een integraal deel uitmaken van het wettelijk raamwerk in Kosovo en dat het land doorlopend zijn wetgeving in lijn brengt met deze instrumenten. Maar, wat het implementeren en afdwingen van de mensenrechten betreft zijn er nog veel uitdagingen. Er wordt in dit rapport een sterker politiek leiderschap gevraagd om bij voorbeeld de interministeriële coördinatiegroep voor de mensenrechten bijeen te roepen:

“International human rights instruments form an integral part of Kosovo’s legal framework and are directly applicable, as provided for in the Constitution. Kosovo continued to align its legislation with these instruments and maintained its practice of ad hoc reporting. On the promotion and enforcement of human rights, effective implementation of human rights legislation and of the numerous human rights-related strategies remains a challenge. There is no real coordinating mechanism for the implementation of these strategies. The overall Kosovo Human Rights Strategy has not yet been finalised, even though the process started in 2013.”¹⁶¹

Wat betreft de bescherming tegen discriminatie zijn de EC (2015) en het EP (2016) uitermate positief over de aanneming in mei 2015 van de antidiscriminatiewet.¹⁶²

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat er in 2017 nieuwe wetgeving omtrent discriminatie is aangenomen:

“On non-discrimination, some progress has been noted, given that in 2017 Kosovo adopted the Regulation on Institutional Mechanisms for Protection from Discrimination in Government and Municipalities. This Regulation aims to define the duties and responsibilities of the relevant staff at central and municipal level and define their coordination, reporting and cooperation with other institutional mechanisms for protection from discrimination. The tracking mechanism of the Prosecutorial Council still needs to be extended to cover cases of all forms of discrimination, not only those based on ethnicity”.¹⁶³

In het *Kosovo 2019 Report* staat de anti-discriminatiewetgeving over het algemeen in lijn is met de Europese en internationale standaarden maar dat de implementering ervan nog beperkt is. Er is ook nog een gebrek aan data over haatmisdrijven:

¹⁶⁰ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹⁶¹ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹⁶² EC, 10/11/2015, [url](#) ; European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹⁶³ EC, 17/04/2018, [url](#)

“On non-discrimination, the Law on protection from discrimination is broadly in line with European and international standards, but implementation is limited. Although it establishes a general framework for preventing and combating discrimination, both rule of law institutions and victims have difficulties in identifying the situations in which its provisions can be applied. As very few cases are brought to court, there is as yet no case-law on the use of the anti-discrimination legislation. There is insufficient data on hate crimes which prevents the police and prosecution from effectively preventing and responding to these offences.”¹⁶⁴

Het *non-refoulement* beginsel is opgenomen in artikel 7 van de Kosovaarse asielwet en wordt nageleefd. In maart 2018 zijn zes Turken met verblijfsvergunning in Kosovo opgepakt en vervolgens uitgeleverd aan Turkije. De zes worden ervan verdacht banden te hebben met de Gulenbeweging.¹⁶⁵

“This police force should also be remembered for the human rights abuses incurred while enforcing the illegal deportation of six Turkish citizens last year, to name just one of the most egregious law enforcement responses conducted in recent years.

No less than 22 police officers and superiors have been implicated in this case. However, the Kosovo Police have not yet offered a public apology to the families and victims of this unlawful deportation. In truth, unlawful action such as this endangers our national security, exposing the fact that our police are subject to influence from foreign countries and the political agendas of certain leaders, rather than the citizens of Kosovo.”¹⁶⁶

2.3. Systeem van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schendingen van rechten en vrijheden zoals neergelegd in het EVRM, BUPO-verdrag, anti-folterverdrag, Geneefse Vluchtelingenconventie

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) zijn er burgerlijke rechtsmiddelen voor inbreuken tegen de mensenrechten maar zijn er slachtoffers geweest die niet in staat waren om zich ervan te bedienen omwille van de bureaucratische procedures en de grote gerechtelijke achterstand. Burgers kunnen zich ook wenden tot het Grondwettelijk Hof dat verplichtingen nagaat die overeen zijn gekomen in talloze internationale conventies.¹⁶⁷

“There are civil remedies for human rights violations, but victims were unable to avail themselves of this recourse due to complicated bureaucratic procedures and a large backlog of cases. Individuals may appeal to courts to seek damages for, or cessation of, human rights violations. Individuals may turn to the Constitutional Court for review of their rights to due process. The constitution incorporates obligations agreed to in numerous international conventions as binding. Individuals may bring alleged violations of these conventions as well as violations of due process under domestic law before the Constitutional Court.”¹⁶⁸

Nog in dit rapport staat dat willekeurig arrestaties en detenties verboden zijn en dat iedereen de onwettelijkheid van zijn of haar arrestatie kan aanklagen:

¹⁶⁴ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹⁶⁵ Balkan Insight, 20/04/2018, [url](#)

¹⁶⁶ Prishtina Insight, 13/09/2019, [url](#)

¹⁶⁷ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁶⁸ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

“The constitution and law prohibit arbitrary arrest and detention and provide for the right of any person to challenge the lawfulness of his or her arrest or detention in court, and the government, EULEX, and KFOR generally observed these prohibitions.”¹⁶⁹

Ook de Kosovaarse Dienst van de ombudspersoon (2020) stelt dat iedereen het grondwettelijk recht heeft op gerechtelijke bescherming in geval van een inbreuk of ontzegging van een recht dat door de Grondwet is gegarandeerd. Iedereen heeft ook recht op een rechtszaak die onafhankelijk, onpartijdig en gebaseerd op de wet is. Een blijvende *issue* is wel dat de interpretatie van de mensenrechten en basisvrijheden nog niet getoetst kan worden aan de beslissingen van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens:

“The Constitution of the Republic of Kosovo stipulates that everyone shall be entitled to judicial protection in the event of a violation or denial of a right guaranteed by the Constitution or the right to effective remedies if found that such rights have been violated. Everyone is guaranteed the right to a trial that is independent, impartial and based on the law. The protection of human rights in court is complemented by the judicial control of the administration or the control of the legality of the acts of administrative organs, which determine the right, obligation or interest based on the law. By imposing this protection, citizens are, to some extent, safe from the unlawful acts of the administration. A remaining challenge of the judicial system is the failure to implement human rights and freedom standards, as required by Article 53 of the Constitution, according to which the interpretation of human rights and fundamental freedoms should be made in accordance with judicial decisions of the European Court of Human Rights (ECtHR). References to the ECtHR's practice are scarce, and even in cases where there is reference; the same is made in a general manner without specifically defining ECtHR's assessment and relevance of the circumstances of the case in practice.”¹⁷⁰

Naast de wettelijke voorzieningen binnen de gewone rechtsgang zijn er ook andere onafhankelijke instellingen tot wie burgers zich kunnen wenden. Het toezicht op de naleving van mensenrechten in Kosovo vindt immers ook plaats door internationale en lokale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties. Deze organisaties rapporteren geregeld over de situatie van de mensenrechten in Kosovo. De onderstaande sub-kapittels bespreken deze alternatieven:

2.3.1. Dienst van de ombudspersoon

De Dienst van de ombudspersoon is sinds november 2000 bevoegd voor alle klachten over mensenrechtenschendingen of ambtsmisbruik door de civiele instanties in Kosovo. De Dienst van de ombudspersoon gaat aanwijzingen voor mensenrechtenschendingen na en doet aanbevelingen voor het verhelpen ervan in een jaarverslag aan het parlement. Klachten en verzoeken kunnen worden ingediend door individuen, groepen of organisaties en worden vertrouwelijk behandeld. De ombudsdienst kan op eigen initiatief een onderzoek instellen. Op basis van de onderzoeksresultaten kan de Dienst van de ombudspersoon aanbevelingen doen. Deze aanbevelingen zijn niet bindend, en worden door de overheid zelden opgevolgd. De Europese Commissie stelt in 2015 dat er 2.224 klachten werden ontvangen, 8,6 % meer dan het jaar voordien.¹⁷¹

De EC ziet in 2015 een verdere verbetering in het werk van de Dienst van de ombudspersoon. De Kosovaarse overheid heeft positieve stappen ondernomen door een budget toe te wijzen voor het broodnodige nieuwe gebouw van de ombudsdienst. De EC stelt dat de centrale en lokale overheden zich niet voldoende engageren om de aanbevelingen van de ombudsdienst op te volgen.¹⁷²

¹⁶⁹ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁷⁰ The Republic of Kosovo - Ombudsperson Institution, 02/04/2020, [url](#)

¹⁷¹ EC, 10/11/2015, [url](#)

¹⁷² EC, 10/11/2015, [url](#)

In juli 2015 wordt de vernieuwde wet over de Dienst van de ombudspersoon van kracht waardoor het mandaat versterkt is en de dienst ook bijkomende macht krijgt. De ombudsdienst is volgens de EC (2016) begonnen met de implementatie van de “wet op de Dienst van de ombudspersoon”. Er is meer en betere rapportering waardoor de ombudsdienst wordt versterkt. Secundaire wetgeving moet wel nog worden aangenomen. Volgens de EC worden de aanbevelingen van de Dienst van de ombudspersoon steeds meer opgevolgd. De Kosovaarse overheid heeft in augustus 2016 het broodnodige nieuwe gebouw voor de dienst voorzien. De Dienst van de ombudspersoon moet wel zijn adjuncten nog steeds benoemen.¹⁷³

In april 2017 schrijft de Mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa:

“In July 2015 a new Law on the Ombudsperson entered into force, along with the Law on the Protection against Discrimination and the Law on Gender Equality, which strengthened the mandate of the Ombudsman and gave him additional powers. This included the establishment within the Ombudsman’s Office of a national mechanism for the prevention of torture. Moreover, punitive measures for lack of co-operation with the Ombudsman were provided for, as well as a possibility for the Ombudsman to act as *amicus curiae* in domestic court cases relating to discrimination. The Ombudsman’s Office currently has 60 staff members, with sub-offices in five regions. In his discussion with the Commissioner the Ombudsman, Hilmi Jashari, stressed his satisfaction with the powers and tools that he has at his disposal, as well as with the support the institution has received. Highlighting the importance of the effective implementation of his recommendations for the credibility of the institution, the Ombudsman noted a need for the authorities to step up their compliance with his recommendations.”¹⁷⁴

HRW noteert in zijn mensenrechtenrapport van 2018 dat ook het EP Kosovo heeft opgeroepen om de rol van de Ombudspersoon nog te versterken alsook om de inspanningen te vermeerderen om de minderheden te beschermen.¹⁷⁵

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat de Ombudspersoon de meest vertrouwde instelling van Kosovo geworden is

“The Ombudsperson has continued to strengthen its capacity to review cases and has become the most trusted institution in Kosovo. The Assembly has appointed 5 deputies to the Ombudsperson, although with much delay. There is a need for the Assembly to review its internal regulations on this.”¹⁷⁶

Volgens het jaarboek over 2018 heeft de Dienst van de ombudspersoon in dat jaar 1986 klachten ontvangen, 927 onderzoeken uitgevoerd, 1301 zaken afgesloten en 254 rapporten met aanbevelingen vervaardigd. De meeste klachten hebben te maken met de rechtsgang maar ook met het recht op werk en het recht op het uitvoeren van een beroep.

“The largest number of cases investigated by the OIK during the reporting period were mainly related to the right to impartial and fair trial; the right to legal remedies; the right to work and practice the profession; health and social protection; property protection, etc.”¹⁷⁷

¹⁷³ EC, 09/12/2016, [url](#)

¹⁷⁴ Council of Europe, 10/04/2017, [url](#)

¹⁷⁵ HRW, 18/01/2018, [url](#)

¹⁷⁶ EC, 17/04/2018, [url](#)

¹⁷⁷ Republic of Kosovo Institution of the Ombudsperson, 2019, [url](#)

Ook het *Kosovo 2019 Report* van de EC schrijft dat de ombudsdienst haar mandaat is blijven uitspelen en dat ze haar capaciteit om zaken te controleren is blijven uitvoeren. De dienst blijft de best vertrouwde instelling in Kosovo:

“The Ombudsperson Institution of Kosovo continued to advance its mandate in promoting, protecting and upholding fundamental rights and freedoms for all and to strengthen its capacity to review cases. It remains the most trusted institution in Kosovo. Institutions’ implementation of the Ombudsperson’s recommendations has improved.”¹⁷⁸

De Dienst van de ombudsperson noteert in zijn rapport over 2019 dat het een grotere bevoegdheid heeft gekregen om rechtsreeks klacht in te dienen bij de Supreme Court via de “Law No.06/L-057 on the Disciplinary Liability of Judges and Prosecutors.” De Dienst voegt hier aan toe dat deze bevoegdheid de internationale normen hieromtrent overstijgt en dat er effectief klachten zijn ontvangen en ook behandeld:

“By granting the Ombudsperson the competence to file complaints directly with the Supreme Court in individual cases, the law in question significantly exceeds not only the international standards set by the Venice Commission, but also exceeds the Ombudsperson's current competencies under previous laws of the Republic of Kosovo. Based on the above-mentioned law, the Ombudsperson has received a number of complaints against judges and prosecutors, which he has proceeded within the deadlines as stipulated by the Law on Disciplinary Liability of Judges and Prosecutors. It is worth mentioning that the Ombudsperson has received responses in all these cases and has had good cooperation.”¹⁷⁹

2.3.2. Bureau van de mensenrechtencoördinator (Office for Good Governance)

De antidiscriminatiewet is een belangrijk systeem bij de bescherming van mensenrechten. De wet verbiedt discriminatie op grond van geslacht, leeftijd, seksuele geaardheid, etniciteit, geloofsovertuiging, sociale afkomst en alle andere gronden. Het naleven van de daarin vermelde discriminatieverboden wordt door het Bureau van de mensenrechtencoördinator gecontroleerd. Het plaatsen van dit Bureau onder de rechtstreekse bevoegdheid van de eerste minister in 2017 benadrukte het belang dat aan de bescherming tegen discriminatie werd toegekend. De mensenrechtencoördinator werkt samen met instanties in alle ministeries die het naleven van de mensenrechten moeten controleren. Hij werkt ook met nationale en internationale partners als de OVSE samen om het respect voor de mensenrechten en de bescherming tegen discriminatie bij alle regeringsinstellingen, ministeries en gemeenten te garanderen.¹⁸⁰

In het *Kosovo 2019 Report* staat echter dat dit bureau onderbemand is:

“The Advisory Office for Good Governance (eight staff) lacks the necessary resources and capacity to fulfil its broad mandate, which includes overseeing, coordinating and drawing up policies in the areas of good governance, human rights, equal opportunities and anti-discrimination issues; coordinating the involvement of civil society in policy and decision-making; and monitoring the implementation of strategic documents on corruption.”¹⁸¹

¹⁷⁸ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹⁷⁹ The Republic of Kosovo - Ombudsperson Institution, 02/04/2020, [url](#)

¹⁸⁰ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹⁸¹ EC, 29/05/2019, [url](#)

2.3.3. Gemeentelijke Veiligheidsraden voor de Gemeenschappen

Een belangrijke instantie op lokaal vlak om de veiligheid van minderheden aan te pakken zijn de Gemeentelijke Veiligheidsraden voor de Gemeenschappen. Deze veiligheidsraden, voorgezeten door de plaatselijke burgemeesters en bestaande uit leden van de minderheden binnen een gemeente, zijn overlegorganen die in alle 34 gemeenten van Kosovo gevormd zijn om de dialoog tussen de Kosovaarse politie, de gemeentelijke overheden en de burgers op het gebied van veiligheid te bevorderen. Er is veelvuldig contact tussen de politie en de bevolking via deze raden en via de "Lokale Comités voor Openbare Veiligheid"¹⁸² op dorps- en wijkniveau waar de politieagenten de vertegenwoordigers van plaatselijke verenigingen en gemeenschappen kunnen ontmoeten.¹⁸³

Anno 2020 bestaan deze comités nog steeds.¹⁸⁴

2.3.4. Lokale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties

Er zijn tevens diverse andere internationale organisaties aanwezig in Kosovo, waaronder het bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de VN (OHCHR), de Europese Commissie en de Raad van Europa. De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) speelt een belangrijke rol op het gebied van mensenrechten en goed bestuur. OVSE houdt onder andere toezicht op overheidsinstanties en is betrokken bij de totstandkoming van wetgeving. Op lokaal niveau zijn er tal van Kosovaarse niet-gouvernementele organisaties die actief zijn op het terrein van mensenrechten. Deze organisaties kunnen over het algemeen zonder belemmeringen functioneren.¹⁸⁵

Dit wordt anno 2020 nogmaals bevestigd in het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. De overheid stelt zich coöperatief op en reageert ook soms op de visies van deze organisaties:

"A wide variety of domestic and international human rights groups operated, generally without government restriction, investigating and publishing their findings on human rights cases. The government was cooperative and sometimes responsive to their views."¹⁸⁶

2.4. Detentieomstandigheden

Systematische mishandeling en foltering door de autoriteiten komen in Kosovo niet voor. Wel zijn er volgens de commissie ter preventie van foltering (CPT) van de Raad van Europa berichten dat mishandeling tijdens ondervragingen, en geweld tegen gevangenen, incidenteel voorkomen.

De Raad van Europa schrijft in 2016 over de politiedetentiefaciliteiten:

"The delegation observed further improvements regarding material conditions in various police stations. In particular, at Gračanica/Graçanicë, Leposavić/Leposaviq, Mitrovicë/Mitrovica South and Obiliq/Obilić, police custody cells have been newly constructed or renovated, and most of the deficiencies observed during previous visits to other police stations have been remedied. That said,

¹⁸² (Albanees: *Komitete Lokale për Siguri në Bashkësi*, KLSB; Servisch: *lokalne odbore za javnu bezbednost*, LOJB): Romani : *Lokalune Komisie vash Publikuno Siguripe*)

¹⁸³ Kosovo Police, 2016, [url](#) ; OFPRA - CNDA - BAMF, 29/01/2016, [url](#) ; EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁸⁴ OSCE, sd, [url](#)

¹⁸⁵ EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁸⁶ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

at Pejë/Peć Police Station, artificial lighting in the custody cells was very poor and, in several of the police stations visited, cells were not equipped with a call system.”¹⁸⁷

Over gevangenen staat in dit rapport te lezen:

“Material conditions varied widely amongst the different KCS establishments. As was the case at the time of the 2010 visit, overcrowding was generally not a problem, although instances of overcrowding were observed in certain blocks at Dubrava Prison (due to ongoing renovation work in other blocks) as well as in some cells in the detention centres in Pejë/Peć and Prishtinë/Priština (see paragraphs 38, 40 and 41).”¹⁸⁸

Het *Kosovo 2019 Report* van de EC maakt melding van een nieuwe gevangenis in Pristina:

“The prison system continues to comply with the UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners and European Prison Rules. Prison conditions vary widely among the different establishments of the Kosovo Correctional Service. Following the opening of a new detention centre in Pristina, more prisoners are now accommodated in adequate facilities.”¹⁸⁹

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse zaken (2019) is sprake van gevallen van mishandeling door politie en gevangenisautoriteiten. De autoriteiten zijn aan een onderzoek bezig.

“Nongovernmental organizations (NGOs) reported several incidents of KP abuse of detainees during the year. In April the Kosovo Rehabilitation Center for Torture Victims (KRCT) reported that KP officers beat six detainees at police stations in Pristina and Lipjan/Lipljan following their arrest at a student protest. Authorities were reportedly investigating the incidents as of July.”¹⁹⁰

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) schrijft dat de gevangenisomstandigheden tegemoet komen aan een aantal internationale standaarden:

“Prison and detention center conditions met some international standards, but significant problems persisted in penitentiaries, specifically, prisoner-on-prisoner violence, corruption, exposure to radical religious or political views, and substandard medical care.”¹⁹¹

Volgens dit rapport is de Dienst van de ombudsperson de aangewezen instelling om de omstandigheden in geval van detentie te monitoren:

“The Ombudsperson Institution has authority to investigate allegations of human rights violations and abuse of government authority and acts as the national preventive mechanism against torture. The institution is the primary agency responsible for monitoring detention facilities.”¹⁹²

Volgens het *Freedom in the World Report* van Freedom House (2020) komen langdurige periodes van voorarrest voor als gevolg van de inefficiëntie van het rechtsapparaat:

“Although the law states that defendants should not be detained before trial unless they are likely to flee or tamper with evidence, judges often order suspects detained without cause. Lengthy pretrial detentions are common due to judicial inefficiency and resource constraints.”¹⁹³

¹⁸⁷ Council of Europe, 8/9/2016, [url](#)

¹⁸⁸ Council of Europe, 8/9/2016, [url](#)

¹⁸⁹ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹⁹⁰ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹⁹¹ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁹² USDoS, 11/03/2020, [url](#)

¹⁹³ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

Volgens dit rapport zijn de gevangenisomstandigheden verbeterd maar is er toch ook sprake van mishandeling van gedetineerden. Een verdacht overlijden van een Vetëvendosje-activist in 2019 wordt onderzocht:

“Prison conditions have improved in recent years, but violence and poor medical care remain problems. “The police sometimes abuse detainees in custody.

In October 2019, prosecutors reopened an investigation into the death of Vetëvendosje activist Astrit Dehari, who was accused of attacking the Assembly building in 2016. Dehari died in detention that year, and his death was ruled a suicide; prosecutors launched their probe, which was ongoing at the end of 2019, after his family commissioned a report from a Swiss forensic institute that concluded Dehari did not die by suicide.”¹⁹⁴

---

¹⁹⁴ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

3. Specifieke situaties

3.1. Persvrijheid

Volgens het *Progress Report* van de EC van 2015 is Kosovo met betrekking tot de vrijheid van meningsuiting enigszins voorbereid op de lidmaatschapsverplichtingen, maar is er in 2015 geen vooruitgang geboekt.¹⁹⁵

Volgens de International Research and Exchanges Board (2016) blijven bedreigingen tegen journalisten in Kosovo *'wide and present'*¹⁹⁶ en volgens de Bertelsmann Stiftung (2016) worden journalisten geconfronteerd met politieke druk en fysieke aanvallen.¹⁹⁷

In 2017 staat in het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken dat de vrijheid van vergadering en van vereniging alsook de vrijheid van mening en van pers door de Kosovaarse grondwet gegarandeerd worden. Toch blijven volgens dit rapport (2017) intimidatie en dreigementen onveranderd voorkomen:

"The constitution and law provide for freedom of speech and press. While the government generally respected these rights, credible reports persisted that some public officials, politicians, businesses, and radical religious groups sought to intimidate media representatives."¹⁹⁸

"As of November 10, the Association of Journalists of Kosovo (AJK) and media outlets reported 17 instances in which government officials, business interests, or radical religious groups abused press freedom, including by physical assaults and verbal threats directed at journalists and pressure on outlets not to publish certain materials [...]. Some journalists refrained from critical investigative reporting due to fear for their physical or job security."¹⁹⁹

Freedom House bestempelt Kosovo's "*press freedom status*" voor 2017 als "*partly free*".²⁰⁰

Het *Kosovo 2018 Report* van de EC schrijft dat het aantal bedreigingen en aanvallen op journalisten is toegenomen:

"The number of threats and attacks against journalists has increased. According to the Association of Journalists of Kosovo, in 2017 alone 24 incidents were reported, twice the number compared to the previous reporting period. Among the cases, 2 editors-in-chief have received death threats and a journalist who was physically attacked was on a later occasion threatened by a member of parliament. Authorities have opened investigations into all these cases but in general, these investigations are slow and there were only 2 final convictions in 2017 regarding threats and attacks in previous years."²⁰¹

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) zijn de onafhankelijke media erg actief maar blijven er berichten opduiken over allerlei personen en entiteiten die druk uitvoeren op journalisten:

"Independent media were active and expressed a wide variety of views, generally without restriction. Nevertheless, reports persisted government officials, some political parties, businesses connected to the government, religious groups, and disgruntled individuals exerted pressure on

¹⁹⁵ EC, 10/11/2015, [url](#)

¹⁹⁶ IREX, 2016, [url](#)

¹⁹⁷ Bertelsmann Stiftung, 2016, [url](#)

¹⁹⁸ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁹⁹ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

²⁰⁰ Freedom House, 2017, [url](#)

²⁰¹ EC, 17/04/2018, [url](#)

media owners, individual editors, and reporters not to publish certain stories or materials. Some journalists refrained from critical investigative reporting due to fear for their physical or job security."²⁰²

In het *Kosovo 2019 Report* staat dat instellingen van de rechtsstaat meer en meer bedreigingen en aanvallen op journalisten opvolgen en dat er een daling is in het aantal incidenten. Er is nu ook sprake van een systematischere aanpak en van coördinatie tussen politie, parket en rechtbanken:

"Kosovo benefits from a pluralistic and lively media environment. Rule of law institutions increasingly follow up on threats and attacks against journalists and there is a decrease in the number of incidents. According to the Association of Journalists of Kosovo, 16 incidents were reported in 2018, down from 24 in 2017. There has been a more systematic response from rule of law authorities, with the help of coordinators in the police, prosecution and courts. However, 2018 saw only one indictment and three convictions regarding threats and attacks against journalists. Adjudication of cases remains generally slow."²⁰³

The Association of Journalists of Kosovo heeft tussen januari en September 2018 11 gevallen van bedreigingen en geweld tegen journalisten gerapporteerd. Op het moment van de rapportering hiervan door HRW (2020) zijn er vier politionele onderzoeken aan de gang:

"Threats and attacks against journalists continued while investigations and prosecutions were slow. Threats on social media platforms remained a widespread problem. Between January and September, the Association of Journalists of Kosovo registered 11 cases of threats and violence against journalists and media outlets, including four physical attacks and seven threats. Police were investigating four of the reported cases at time of writing.

In August, the ruling PDK (Democratic Party of Kosovo) issued a statement calling an online news outlet, *Gazeta Express*, "fake news," encouraging citizens to be doubtful of its reporting. The Association of Journalists of Kosovo had reported in May that PDK head Kadri Veseli put pressure on the editor-in-chief of *Gazeta Express*. Police were investigating at time of writing.

TV BESA reporter Gramos Zurnaxhio was attacked and received death threats in July while he was covering the demolition of a building complex in Prizren. The assailants were reportedly company workers and police were investigating at time of writing."²⁰⁴

In het *Nations in transit report* van Freedom House (2020) staat dat het wettelijk kader rond de persvrijheid de hoogste beschermingsstandaarden garandeert, hoewel de implementering ervan nog maar weinig is opgeschoten:

"In 2019, there were no changes to the legal framework governing Kosovo's media sector, which ensures the highest standards of media protection in the region, as well as freedom of expression pursuant to the constitution. According to a 2019 European Commission report, the Law No. 06/L-085 on Protection of Whistleblowers, adopted in December 2018, provides adequate protection to whistleblowers. Yet, despite this comprehensive legal framework, the media sector has seen little progress in implementing these standards."²⁰⁵

In dit rapport is eveneens sprake van druk en intimidatie op journalisten maar ook van proactieve aanpak hiervan door de instellingen van de rechtsstaat:

²⁰² USDoS, 11/03/2020, [url](#)

²⁰³ EC, 29/05/2019, [url](#)

²⁰⁴ HRW, 14/01/2020, [url](#)

²⁰⁵ Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

“These incidents notwithstanding, the frequency of attacks on journalists has decreased overall as rule-of-law institutions have taken a more proactive response.”²⁰⁶

3.2. Situatie Serviërs in Noord-Kosovo

De EC stelt in 2014 en 2015 dat de Kosovaarse autoriteiten meer moeten doen om de daders van interetnisch geweld te vervolgen.²⁰⁷ In 2014 en 2015 gebeuren immers soms etnisch gemotiveerde incidenten waar Serviërs het slachtoffer van zijn. De incidenten hebben verder voornamelijk betrekking op kleinschalig geweld zoals inbraken en diefstallen, brandstichting op leegstaande woningen, het kraken van huizen en vandalisme en diefstal op religieuze sites. Het aantal gevallen van geweld waarbij personen betrokken zijn is volgens de Europese Commissie in 2014 afgenomen.²⁰⁸

In afwachting van de volledige integratie van het gerechtelijk apparaat in het noorden in het Kosovaarse systeem, worden de rechtszaken anno 2014 in de basisrechtbank van Mitrovica nog uitsluitend voorgezeten door EULEX-rechters en worden personen uitsluitend aangeklaagd door EULEX-aanklagers.²⁰⁹ Volgens de Europese Commissie is de situatie in Noord-Kosovo in 2015 in vergelijking met de vorige jaren verbeterd. Kosovo heeft vooruitgang geboekt op het gebied van de integratie van de politie en van het gerechtelijk apparaat in het noorden in het Kosovaarse systeem.²¹⁰

In augustus 2015 wordt er een akkoord gesloten over de oprichting van een Vereniging van Kosovaarse gemeenten met een Servische meerderheid.²¹¹

Volgens het missierapport van de Franse asielinstantie OFPRA uit 2015 en het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken van april 2016 komen er frequent veiligheidsincidenten voor in het noorden van Kosovo. De meeste incidenten hebben echter geen etnisch element. Ze hebben meestal betrekking op interne spanningen binnen de Kosovaarse-Servische gemeenschap.²¹²

Het EP is in 2016 van oordeel dat er vooruitgang geboekt is op het gebied van respect voor en de bescherming van de minderheden. Kosovo blijft zich toespitsen op de uitvoering van alle prioriteiten op korte termijn zoals die zijn vastgesteld in het haalbaarheidsonderzoek van 2012, onder meer door zich verder te focussen om de voorwaarden te scheppen voor de Serviërs om hen deel te laten uitmaken van de toekomst van Kosovo. Zo zijn er ondertussen radio- en tv-uitzendingen in het Servisch door de openbare zender (RTK 2). Verder zorgt Kosovo voor een betere bescherming van het Servische religieuze en culturele erfgoed. De speciale eenheid van de politie die instaat voor de bescherming van het Servische religieuze en culturele erfgoed, blijft goed functioneren.²¹³

HRW en het rapport van de het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken stellen over 2016 en 2017 dat Kosovaarse Serviërs klachten blijven hebben over hun mogelijkheden om zich te registreren. Vanaf 20 december 2016 is het evenwel mogelijk in Zubin Potok, Leposavic/q, Zvecan en Mitrovica/a om onder meer identiteitskaarten te verkrijgen. Tussen januari en augustus 2017 worden opnieuw gevallen van interetnische spanningen geregistreerd.²¹⁴

²⁰⁶ Freedom House, 06/05/2020, [url](#)

²⁰⁷ EC, 10/2014, [url](#); EC, 10/11/2015, [url](#)

²⁰⁸ EC, 10/2014, [url](#); EC, 10/11/2015, [url](#)

²⁰⁹ EC, 10/2014, [url](#)

²¹⁰ EC, 10/11/2015, [url](#)

²¹¹ EEAS, 25/08/2015, [url](#); EC, 10/11/2015, [url](#)

²¹² USDoS, 13/04/2016, [url](#); OFPRA - CNDA - BAMF, 29/01/2016, [url](#)

²¹³ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

²¹⁴ HRW, 18/01/2018, [url](#)

Op 24 oktober 2017 stelt president Thaçi bij decreet 40 Servische rechters en 13 Servische openbaar aanklagers aan waardoor het Kosovaarse gerecht in noordelijk Kosovo geïntegreerd is.²¹⁵

Op 16 januari 2018 wordt de leider van de Servische Kosovaren, Oliver Ivanovic, vermoord voor zijn kantoor in Noord-Mitrovica.²¹⁶

Volgens HRW (2019) zijn er in 2018 nog incidenten voorgevallen die te maken hebben met inter-ethnische spanningen. De Kosovaarse politie onderzoekt ze:

“In October, unknown assailants threw stones at two buses carrying pilgrims from Serbia to an Orthodox-Christian monastery in the north west of Kosovo. No one was injured and Kosovo police were investigating at time of writing. Kosovo police registered six cases of inter-ethnic violence between January and July 2018, that included incidences categorized as ethnic defamatory graffiti, incitement of religious, ethnic and racial hatred, and damaging of a commemorative plaque.”²¹⁷

Ook het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2019) vermeldt een incident in Noord-Kosovo:

“On March 26, a KP Special Intervention Unit injured 32 people while storming a public gathering of ethnic Serbs in Mitrovica/e North attended by a Serbian government official who allegedly had entered the country illegally. Ethnic Serb representatives in parliament called for an investigation. As of November, the status of the investigation was unknown.”²¹⁸

Volgens dit rapport is de toegang tot de rechtsgang voor Kosovo-Serviërs wel lichtjes verbeterd:

“Access to justice for Kosovo Serbs improved somewhat during the year due to the 2017 integration of the judiciary system in the four northern Serb majority municipalities and integration of Kosovo Serb judges and staff in other Basic Courts in Kosovo. Poor or delayed translation in proceedings before the courts, a backlog of cases in the north, the non-execution of court decisions, limited numbers of non-Albanian staff, and inconsistency between Albanian and Serbian translations of legislation, continued to hinder the proper delivery of justice for Kosovo Serbs and other minority communities.”²¹⁹

Op 19 mei 2019 zijn bijzondere gemeenteraadsverkiezingen gehouden in de Servische gemeentes nadat 4 burgemeesters ontslag hadden genomen. De nieuwe verkiezingen zijn in een kalme sfeer verlopen en de kandidaten van de Srpska Lista (de enige Servisch-Kosovaarse partij) hebben de overwinning behaald van 90%.²²⁰

Eind oktober 2019 worden in Noord-Mitrovica enkele arrestaties verricht in het onderzoek naar de moord op Oliver Ivanovic.²²¹ Een maand later verklaart Albin Kurti (Vetëvendosje) dat de naam van de moordenaar bekend is. Hij noemt de naam niet maar verklaart dat Servië een zekere Milan Radajovic moet uitleveren. Deze is vice-voorzitter van de Srpska List en leeft ondergedoken in Servië.²²²

Grondwettelijk moet een aantal ministerposten in de Kosovaarse regering naar leden van de Servische minderheid gaan maar de Vetëvendosje-partij verklaart na de verkiezingen van oktober 2019 dat ze in de nieuwe regering geen Servische ministers zal opnemen van de Srpska List.²²³

²¹⁵ Prishtina Insight, 24/10/2017, [url](#)

²¹⁶ Balkan Insight, 16/01/2018, [url](#)

²¹⁷ HRW, 17/01/2019, [url](#)

²¹⁸ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

²¹⁹ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

²²⁰ EC, 29/05/2019, [url](#)

²²¹ Prishtina Insight, 16/10/2019, [url](#)

²²² IBNA, 18/11/2019, [url](#)

²²³ Prishtina Insight, 23/10/2019, [url](#)

3.3. Situatie Roma, Ashkali, Egyptenaren (RAE)

In het Voortgangsrapport van de EC uit 2015 staat dat, ondanks de goede wil van de Kosovaarse autoriteiten, RAE geconfronteerd blijven met verschillende problemen, zoals moeilijke sociaal-economische levensomstandigheden, een gebrek aan onderwijs, slechte gezondheidszorg en discriminatie. De toegang voor RAE-leerlingen tot kwalitatief goed onderwijs wordt beperkt door de lagere inschrijvingsgraad, hogere drop-out en slechtere academische prestaties dan de meerderheidsbevolking. De EC is van oordeel dat ook de toegang van RAE tot de burgerlijke stand nog steeds een probleem vormt. De EC stelt dat Kosovo de nodige middelen moet toewijzen om tastbare vooruitgang te boeken bij de uitvoering van de strategie en het actieplan voor de Roma, Ashkali en Egyptenaren. De EC benadrukt dat het toekennen van grond aan RAE die terugkeren cruciaal is voor een succesvolle integratie. De EC benadrukt dat 12 gemeenten lokale actieplannen voor de integratie van de RAE aangenomen hebben. Nog volgens de EC hebben de leercentra een positieve rol gespeeld bij het terugdringen van de schooluitval. De RAE hebben volgens de EC dezelfde toegang tot gezondheidszorg als andere burgers en het ministerie van Gemeenschappen en Terugkeer heeft een budget opzij gezet voor huisvesting. Toch is de EC van oordeel dat er actieve maatregelen genomen moeten worden om de RAE in de arbeidsmarkt te betrekken. Er is tot slot vooruitgang geboekt bij het oplossen van de registratieproblemen van RAE-kinderen. De Kosovaarse overheid heeft haar steun uitgebreid aan het registratieproces van meer dan 600 ontheemde Roma, Ashkali en Egyptenaren die momenteel in Montenegro verblijven.²²⁴

Voor leden van andere etnische minderheden (bv. Turken, Bosniakken en Gorani) wordt de veiligheidstoestand toch stabiel genoemd. Zij zijn blootgesteld aan dezelfde sociale en economische levensomstandigheden als de meerderheid van de bevolking.²²⁵

In december 2015 stelt de Kosovaarse regering haar nieuwe "*Draft-Strategy and Action Plan 2016-2020 for the Inclusion and Integration of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo*"²²⁶ voor. Om zeker haar doelstellingen te behalen heeft de nieuwe strategie slechts betrekking op vier domeinen (tegenover 11 in de vorige strategie)²²⁷: onderwijs, werkgelegenheid en sociale aangelegenheden, gezondheid en huisvesting. De nieuwe strategie stelt dat de vorige strategie (2009-2015) te ambitieus was en hierdoor slechts

"partially implemented due to insufficient financial and human resources, inappropriate determination of indicators, incomplete monitoring and reporting on activities, poor coordination between line ministries and between central and local institutions".²²⁸

De economische toestand in Kosovo blijft ook anno 2016 precair. De levensomstandigheden van de RAE (Roma, Ashkali en Egyptenaren) blijven moeilijk. Ze krijgen vaak te maken met sociale uitsluiting en discriminatie. Kinderarbeid en kindhuwelijken blijven voorkomen. De toegang tot de arbeidsmarkt is moeilijk en het merendeel van de RAE overleeft via informele werkgelegenheid.²²⁹

²²⁴ EC, 10/11/2015, [url](#)

²²⁵ EASO, 15/11/2016, [url](#)

²²⁶ Office of the Prime Minister, 27/04/2016, [url](#)

²²⁷ Kosovo 2.0, 11/10/2016, [url](#)

²²⁸ Kosovo Education and Employment Network (KEEN), 05/2016, [url](#)

²²⁹ EASO, 15/11/2016, [url](#)

Op 15 november 2016 wordt het definitieve strategie- en actieplan voorgesteld. De strategie en het actieplan die voorzien waren voor de jaren 2016-2020, zullen nu betrekking hebben op de jaren 2017-2021.²³⁰

Het Europees Parlement (EP) is in 2016 verheugd over de "Verklaring van Pristina"²³¹ die regeringen en internationale, intergouvernementele en maatschappelijke organisaties vraagt om de beginselen van non-discriminatie en gelijkheid grondig toe te passen tijdens het werk aan de bevordering en eerbiediging van de rechten van de Roma en de bestrijding van antiziganisme in de Westelijke Balkan.²³²

Het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken heeft het in 2017 nog over "wettelijk onzichtbare" RAE. Het gaat over 618 personen die niet in staat zijn aan te tonen dat ze in het land zijn geboren. In de loop van 2016 heeft het Kosovaarse Civil Registration Agency van het ministerie wel 924 IDP's van Kosovo in Montenegro van identiteitsdocumenten voorzien.

"In August the Ministry of Interior reported 618 Ashkalis, Egyptians, and Roma were "legally invisible" due to their inability to provide evidence of their birth in the country. During the year the ministry's Civil Registration Agency provided birth certificates, IDs, and/or passports to 924 displaced persons from Kosovo in Montenegro."²³³

In 2018 schrijft HRW dat er nog steeds Roma-families in informele woonsituaties verblijven. Ze genieten hierbij niet van basisvoorzieningen en lopen het risico uitgezet te worden. HRW schrijft ook over aanhoudende discriminatie en aanhoudende problemen om identiteitsdocumenten te verkrijgen.

"Roma, Ashkali, and Egyptian communities continue to face discrimination [...]. Roma, Ashkali, and Egyptians continue to face problems acquiring personal documents, affecting their ability to access health care, social assistance, and education. There was slow implementation of a new strategy for the integration of Roma, Ashkali, and Egyptian communities. The strategy was adopted in 2016 and focused on improving civil registration, access to housing, education, health care, and employment. Public funds to finance the strategy's programs were lacking."²³⁴

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat de situatie van Roma en Ashkali moeilijk blijft. Egyptenaren zijn in 2017 zelfs uitgesloten als doelgroep van Strategy and Action Plan 2017-2021.

"The situation of Roma and Ashkali communities remains difficult. The new strategy and action plan for 2017-2021 for their inclusion in Kosovo society was not adopted until April 2017, 16 months after the previous strategy expired. Just before its adoption by the government, the strategy was amended to exclude from its scope the Egyptian community. The European Commission and civil society organisations have expressed concern that this could lead to a further marginalisation of Egyptian community members. Coordination mechanisms at all levels as foreseen in the strategy need to be fully operational and politically supported."²³⁵

Dit wordt in het *Kosovo 2019 Report* van de EC herhaald.²³⁶

Om de implementering en de efficiëntie van de beleidsplannen i.v.m de RAE in de westelijke Balkan als ook de principes van goed bestuur en lokale participatie hierbij te ondersteunen hebben de Raad van Europa en de EU samen het zogenoemde ROMACTED-steunprogramma opgezet.

²³⁰ Koha.net, 15/11/2016, [url](#) ; Kosovo 2.0, 27/12/2016, [url](#)

²³¹ Civil Rights Defenders, 27/11/2015, [url](#)

²³² European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

²³³ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

²³⁴ HRW, 18/01/2018, [url](#)

²³⁵ EC, 17/04/2018, [url](#)

²³⁶ EC, 29/05/2019, [url](#)

“One of the leading guidelines in the methodology of the programme is that participation in local governance can only be effective if it is context-appropriate. Thus, a preliminary mapping, assessment, baseline survey and research are done in each selected municipality so as to facilitate the adaptation of the programme and its support and monitoring of the process.”²³⁷

In de loop van 2018 en 2019 heeft ROMACTED als drijvende kracht gefungeerd bij het opzetten van workshops met als doel de implementatie van het nationale actieplan lokaal beter te implementeren:

“The official launch of the ROMACTED Programme in Kosovo took place on 31 May 2018 as part of the European Union and Council of Europe efforts in the Western Balkans and Turkey. On this occasion, a Memorandum of Understanding was signed with eight beneficiary municipalities: Gjakovë/Đakovica; Gračanica/Gračanicë; Mitrovicë/Mitrovica South; Lipjan/Lipljan; Fushë Kosovë/Kosovo Polje; Ferizaj/Uroševac; Istog/Istok and Obiliq/Obilić.

The action is coordinated and monitored by the Council of Europe Office in Pristina working closely with "Advancing Together", as the support organisation, a focal point for Kosovo and a team of facilitators and local experts.

As part of the efforts to build capacity of local authorities and communities for the process of programme implementation, four workshops on participatory local strategic planning were organised during April and May 2018, in the beneficiary municipalities with the participation of Community Action Groups and Institutional Working Groups. The workshops focused on the ROMACTED methodological steps of implementation.”²³⁸

Concreet betekent dit ook dat in de periode 2018-2019 aan groot aantal lokale initiatieven, samenwerkingsverbanden en synergieën op poten zijn gezet. Onder meer initiatieven in verband met huisvesting, energievoorzieningen, onderwijs, verkiezing van de Roma-vriendelijkste burgemeester van Kosovo, versterking van onderwijscapaciteiten voor Romakinderen, ...²³⁹

Een rapport van de World Bank bevat een voorbeeldoverzicht van ngo's die momenteel op het terrein actief zijn ten behoeve van de Roma-gemeenschap: Balkan Sunflowers Kosova; Bethany Christian Services; Kosova Education Centre; Kosovo Education Centre; Kosovo Foundation for Open Society; Nevo Koncepti; Syri I Vizionit; Shl-Kosova; The European Centre for Minority Issues in Kosovo; The Roma, Askhalia Documentation Centre; the Network of Roma, Askali, and Egyptian Women Organizations of Kosovo; Voice of Roma, Askhali, and Egyptians.²⁴⁰

Al die organisaties zijn via allerhande projecten actief in de versterking van de sociale, educatieve, professionele, juridische situatie of de gezondheidstoestand van RAE.

Volgens HRW zijn er RAE die het nog steeds moeilijk hebben om identiteitsdocumenten te krijgen:

“Roma, Ashkali, and Balkan Egyptians continued to have difficulties acquiring personal documents, affecting their ability to access health care, social assistance and education. No concrete progress was reported towards integration of the Roma, Ashkali, and Balkan Egyptian communities.”²⁴¹

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken verloopt de terugkeer van RAE-oorlogsvluchtelingen soms met incidenten die door de lokale bevolking veroorzaakt worden. De overheid heeft budget vrijgemaakt voor de bouw van huizen.

“During the year the Communities and Returns Ministry approved construction of 108 houses for returnees of Serb, Ashkali, Romani, and Balkan-Egyptian ethnicity. In 2018 and during the year,

²³⁷ Council of Europe, s.d., [url](#)

²³⁸ ROMACTED, 30/06/2020, [url](#)

²³⁹ ROMACTED, sd, [url](#)

²⁴⁰ The World Bank, 2019, [url](#)

²⁴¹ HRW, 14/01/2020, [url](#)

the government allocated more than \$3.5 million for housing construction for all non-Serb ethnic communities, except Goranis, who caucus by agreement with ethnic Serb members of the Assembly.”²⁴²

3.5. Situatie vrouwen

In september 2010 keurt het Kosovaarse parlement de Wet op bescherming tegen huiselijk geweld” goed, samen met een strategie en nationaal actieplan ter bestrijding van het fenomeen. Het doel van de wet is om een reeks van wettelijke maatregelen te voorzien die slachtoffers van huiselijk geweld beschermen.²⁴³

In 2012 publiceert de OVSE een zogenoemde “*Catalogue of advice and assistance for domestic violence victims*”. Hierin staan alle relevante contactadressen en ad hoc info (vb over de procedures om bijstand en bescherming te vragen) die voor slachtoffers en zorgverstrekkers in Kosovo van nut kunnen zijn.²⁴⁴

In 2015 beweren 31 % van de personen die door het Kosovo Women's NGO Network ondervraagd zijn, dat ze in 2014 slachtoffers van huiselijk geweld geworden zijn.²⁴⁵

Van april 2015 tot juni 2018 loopt een “*UN joint programme on domestic violence in Kosovo*” dat voor 1.000.000 euro gefinancierd wordt door Finland. Bedoeling is om de mogelijkheden van de lokale dienstverleners in de context van slachtoffers van huiselijk geweld te versterken.²⁴⁶

In het *Progress Report* van de EC (2015) staat dat elk politiekantoor in Kosovo een eenheid heeft die verantwoordelijk is voor de behandeling van gevallen van huiselijk geweld. In januari 2014 heeft de regering ook een actieplan goedgekeurd voor de uitvoering van VN-Veiligheidsraad Resolutie 1325 over vrouwen, vrede en veiligheid.²⁴⁷

Volgens een bericht uit 2016 van UN Women (Kosovo) verloopt de coördinatie tussen de *Domestic Violence unit* van de politie en de *Municipal Coordination Mechanisms* die op dat moment al in 7 gemeenten geactiveerd zijn succesvol.

Het EP stelt in 2016 bezorgd vast dat er in 2015 geen vooruitgang is geboekt in de strijd tegen huiselijk en gendergerelateerd geweld. Het EP dringt er bij de autoriteiten op aan openlijk beschermingsmechanismen en opvangmaatregelen aan te moedigen en in te voeren ten behoeve van vrouwen die de stilte verbreken en huiselijk geweld aan de kaak stellen.²⁴⁸

Volgens OFPRA (2016) blijft huiselijk geweld een terugkerend probleem binnen de Kosovaarse samenleving en slechts een klein deel van de gevallen wordt gemeld aan de autoriteiten.²⁴⁹

Volgens het EASO-rapport van 2016 dreigt sociale en economische isolatie voor alleenstaande vrouwen in Kosovo die niet gesteund worden door hun familie. Overheids- of maatschappelijke instellingen die dit profiel vrouwen zouden kunnen opvangen zijn er vrijwel niet in Kosovo. Algemeen wordt van vrouwen verwacht dat ze ofwel naar de familie van hun echtgenoot ofwel naar de eigen familie terugkeren. Wanneer dit niet mogelijk zou zijn of wanneer de eigen familie niet bereid is om haar op

²⁴² U.S. Department of State - Bureau of Democracy, 11/03/2020, [url](#)

²⁴³ OSCE, 03/2012, [url](#)

²⁴⁴ OSCE, sd, [url](#)

²⁴⁵ Kosovo Women's Network, 2016, [url](#)

²⁴⁶ UNDP Kosovo, sd, [url](#)

²⁴⁸ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

²⁴⁹ OFPRA - CNDA – BAMF, 29/01/2016, [url](#) ; USDOS, 13/04/2016, [url](#); Ombudsperson Institution of the Republic of Kosovo, 31/03/2016, [url](#)

te nemen, dan bestaat er voor haar nauwelijks een ander toevluchtsoord. Alleenstaande vrouwen en in het bijzonder alleenstaande moeders hebben daarom in Kosovo geen voldoende levensbasis.²⁵⁰

HRW schrijft in het rapport over 2017 dat huiselijk geweld wijd verspreid blijft en wijst in dit verband op gebrekkige politieacties, weinig vervolging en op rechters die er niet in slagen om mishandelende echtgenoten wettelijk op afstand van hun slachtoffers te houden. In april 2017 heeft de regering wel een nieuw actieplan aangenomen en in mei lanceert de regering het zogenoemde Crime Victim Compensation Program waarbij slachtoffers van de overheid een tegemoetkoming kunnen eisen.

“Domestic violence remained widespread in Kosovo. Inadequate police response, few prosecutions and failure by judges to issue restraining orders against abusive spouses contributed to the problem. The government in April adopted a new National Strategy and Action Plan against Domestic Violence, replacing a 2011-2014 strategy, and in May launched the Crime Victim Compensation Program. As a result victims are now able to seek compensation from the state for their injuries.”²⁵¹

In het rapport van Women against Violence (2017) staat over de situatie in Kosovo dat er twee nationale, gratis hulplijnen zijn voor vrouwen in nood en dat er zeven vluchthuizen zijn met ongeveer 140 beschikbare bedden:

“There are two national women’s helplines in Kosovo operating 24/7 and free of charge. There are seven women’s shelters in all regions of the country with approximately 140 beds. There is a total of ten women’s centres in Kosovo, eight of which are run by the women’s shelters. Currently, Kosovo does meet the standards of the IC in terms of provisions for the national women’s helpline, but does not meet the standards for women’s shelter provision.”²⁵²

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat er wetgeving is aangenomen ter verbetering van de positie van vrouwen en ook wetgeving tegen huiselijk geweld. Maar, de implementatie ervan blijft zwak. Er is wel een Nationale Coordinator tegen Huiselijk Geweld aangesteld in 2018.

“Kosovo’s legal framework for equality between women and men is broadly in line with international standards. However, women often face gender-based violence and high discrimination in the labour market, the judiciary and the police. Women are severely underrepresented in decision-making in both the central government and the municipalities. Women also continue to face challenges with property ownership and inheritance. During the reporting period, the government adopted two remaining secondary laws stemming from the Law on Gender Equality. However, effective implementation of the Law is lagging behind. The 2016-2020 strategy and action plan on protection against domestic violence were adopted in December 2016 but their implementation is weak. The National Coordinator for the Protection from Domestic Violence was appointed in January 2018. The role of the Agency for Gender Equality and the role of gender equality officers in ministries and municipalities in policy-making need to be strengthened. Gender-disaggregated data is lacking, and gender mainstreaming in laws and policies remains poor. On gender-based violence, further efforts are needed to address the weak coordination between the police, prosecutors and other players and to address the inadequate monitoring by the police and the courts of protection orders in cases of domestic violence. A legal definition of domestic violence and sexual harassment should be introduced in the Criminal Code. It is also imperative to ensure that shelters for victims of gender-based violence and trafficking in human beings are sustainably funded and that measures are taken for the effective reintegration of victims.”²⁵³

²⁵⁰ EASO, 15/11/2016, [url](#)

²⁵¹ HRW, 18/01/2018, [url](#)

²⁵² Wave, 2017, 03/2018, [url](#)

²⁵³ EC, 17/04/2018, [url](#)

Volgens een OVSE-rapport over vluchthuizen in Kosovo hebben in 2018 meer dan 400 vrouwen met kinderen een plaats gevonden in één van de zeven vluchthuizen voor slachtoffers van huiselijk geweld. Tussen januari en september 2018 zijn meer dan 1.100 gevallen (waarvan 7 met dodelijke afloop) van geweld bij de politie aangegeven.²⁵⁴ In 2018 publiceert de OVSE ook nogmaals een handleiding voor journalisten bij het schrijven over huiselijk geweld in Kosovo.²⁵⁵

In juli 2018 hebben Domestic Violence Units van de Kosovaarse politie een workshop gevolgd over de aanpak van situaties van huiselijk geweld.

“The police response course included scenario-based exercises on proper crime scene management, risk assessment and safety planning, effective communication and media handling in investigating crime and reassuring public, as well as dealing with victims, vulnerability and intimidation. Participants developed an understanding of violence against women from different perspectives and of the various factors affecting victims and communities.”²⁵⁶

Volgens Kosovopointzero worden gevallen van geweld op vrouwen ondergerapporteerd:

“Sexual violence from a spouse or intimate partner is not listed as a unique category, and data about categories that should include marital rape are almost completely nonexistent. In 2018, only three cases of rape were reported, while in 2017 there were no reported cases, and in 2016 there was just one.”²⁵⁷

Sinds 14 januari 2019 is de vernieuwde Kosovaarse Strafwet van toepassing waardoor huiselijk geweld en seksueel pesterijen ook volgens de strafwet expliciet als misdrijven erkend worden.²⁵⁸ Volgens UN Women rapporteren sindsdien veel meer vrouwen gevallen van huiselijk geweld:

“The amendment of the Criminal Code is seen a big step towards justice, being essential to help institutions in their fight against gender-based violence and to ensure that perpetrators are being punished for the crimes they commit.”²⁵⁹

HRW stelt in 2020 dat huiselijk geweld een probleem blijft.

“Despite some positive developments, domestic violence remained a problem in Kosovo with inadequate police response, few prosecutions and continued failure by judges to issue restraining orders against abusive partners.

In April, authorities launched a national unified database enabling monitoring and prosecution of domestic violence cases to ensure accountability by requiring relevant institutions to update the database with necessary information from central and local levels. The Constitutional Court ruled in February that the Kosovo Assembly could amend the Constitution to recognize the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence and Domestic Violence (also known as the Istanbul Convention).”²⁶⁰

Het *Kosovo 2019 Report* van de EC somt een aantal verhoogde inspanningen op om het 2016-2020 strategy and action plan on protection against domestic violence te implementeren sinds de aanstelling van een nationale coördinator in januari 2018.

“There have been increased efforts to implement the 2016-2020 strategy and action plan on protection against domestic violence since the appointment of the National Coordinator in January

²⁵⁴ OSCE, 01/2019, [url](#)

²⁵⁵ OSCE, 27/11/2018, [url](#)

²⁵⁶ UN Women, 02/07/2018, [url](#)

²⁵⁷ Kosovo two point zero, 19/12/2019, [url](#)

²⁵⁸ Kosovo Women's Network, 28/01/2019, [url](#)

²⁵⁹ Un Women, 08/06/2020, [url](#)

²⁶⁰ HRW, 14/01/2020, [url](#)

2018. These need to be sustained and lead to tangible results. Coordination mechanisms for protection from domestic violence have been established in seven municipalities. Domestic violence and sexual harassment have been introduced as stand-alone offences in the new Criminal Code. An integrated database for cases of domestic violence was launched in December 2018. The Ministries of Justice and Social Welfare, the Judicial and Prosecutorial Councils and the police signed a memorandum of understanding aimed at achieving full institutional coordination to feed the database and apply and enforce the legislation on domestic and other gender-based violence. There are concerns about lenient sentencing in cases of gender-based violence. Sustainable funding for shelters for victims of gender-based violence and trafficking in human beings has still not been ensured. Measures need to be taken for the effective reintegration of victims."²⁶¹

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2020) heeft het over zeven ngo's die kinderen en vrouwen van huiselijk geweld ondersteunen en over 10 vluchthuizen. Maar deze ngo's en vluchthuizen worden in verband gebracht met onderfinanciering:

"The government licensed and supported seven NGOs to assist children and female victims of domestic violence. Ten shelters for victims of domestic violence housed victims of trafficking and other crimes. Both NGOs and shelters reported concerns the government consistently underfunds and delays payment to ensure their functioning. NGOs reported government funding is inadequate, and the Ministry of Labor and Social Welfare (MLSW) confirmed it sometimes faces difficulties in funding shelters."²⁶²

3.6 LGBTI

De autoriteiten nemen volgens een COI-document van de Immigration and Refugee Board van Canada (2015) een eerder passief standpunt in ten aanzien van leden van de LGBTI-gemeenschap. Ze beschouwen de basisrechten als verworven en de bescherming binnen het huidige wetgevende kader als voldoende. De autoriteiten nemen geen homofobe standpunten in, en nemen ook geen maatregelen gericht tegen LGBTI. In december 2013 heeft de Kosovaarse regering de beslissing genomen om een adviserende en coördinerende groep voor de rechten van de LGBTI-gemeenschap op te richten. Het doel van deze groep is enerzijds om de samenwerking tussen lokale en internationale LGBTI-ngo's te bevorderen en anderzijds om gezamenlijke acties op te starten ter preventie van seksuele discriminatie. Deze adviesgroep wordt geleid door het 'Bureau voor Goed Bestuur' van de eerste minister en de lokale LGBTI-ngo Qesh. Op 17 mei 2014 wordt voor de eerste keer een "gay walk" gehouden in Pristina om de Internationale Dag tegen Homofobie en Transfobie te markeren.²⁶³ Dit wordt herhaald op 17 mei 2015.²⁶⁴ Beide optochten zijn zonder incidenten verlopen.²⁶⁵

De EC stelt in 2015 dat zaken van verbaal geweld en fysiek geweld tegen LGBTI-personen momenteel zelden onderzocht worden. Dit moet veranderen, aldus de EC.²⁶⁶

Het EP blijft in haar resolutie van februari 2016 bezorgd over de geringe aanpak van en onderzoek naar de haatpropaganda die met name gericht is op de LGBTI-gemeenschap en minderheidsgroepen.²⁶⁷

---

²⁶¹ EC, 29/05/2019, [url](#)

²⁶² USDoS, 11/03/2020, [url](#)

²⁶³ IRB, 16/10/2015, [url](#)

²⁶⁴ Kosovo 2.0, 20/05/2015, [url](#)

²⁶⁵ APC - Hivos, 2015, [url](#); OFPRA -CNDA - BAMF, 29/01/2016, [url](#) ; USDoS, 13/04/2016, [url](#); Ombudsperson Institution of the Republic of Kosovo, 31/03/2016, [url](#)

²⁶⁶ EC, 10/11/2015, [url](#)

²⁶⁷ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

Volgens het EASO-rapport van 2016 heeft het land onder invloed van de internationale gemeenschap een moderne wetgeving, met een (grond)wettelijke bescherming tegen discriminatie van LGBTI. Er bestaat anno 2016 wel geen homohuwelijk, geen geregistreerd partnerschap, en ook geen mogelijkheid voor adoptie voor LGBTI.²⁶⁸

De moderne wetgeving staat in contrast met de conservatieve en traditionele maatschappij, waarin homoseksualiteit nog altijd een zeer groot taboe vormt. De meeste Kosovaren zien homoseksualiteit als een ziekte, en – indien het in hun eigen familie voorkomt – als een grote schande. De meeste LGBTI verkiezen het om hun geaardheid niet openbaar te maken, en deze zelfs voor de eigen familie verborgen te houden, uit vrees voor uitsluiting door de maatschappij en door de eigen familie.²⁶⁹

Volgens ILGA-Europe komen bedreigingen, beschimpingen en geweld tegen LGBTI voor, maar omdat in de meeste gevallen geen aangifte wordt gedaan door de slachtoffers, is er weinig zicht op de prevalentie en de zwaartegraad. Indien er wel aangifte volgt, verzwijgen de slachtoffers vaak de homofobe motieven van de daad, uit vrees om als LGBTI te worden geout.²⁷⁰

Op 17 mei 2016 wordt voor het eerst een Gay Pride-optocht gehouden. Verschillende honderden mensen zijn aanwezig waaronder ook de president van Kosovo, Hashim Thaçi samen met andere politiek verantwoordelijken.²⁷¹ Ook op 11 oktober 2017 vindt opnieuw een Gay Pride plaats in aanwezigheid van de president.²⁷²

Het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken schrijft in haar jaarlijkse mensenrechtenrapport over 2016 dat er een gevangenisstraf is uitgesproken voor twee personen die veroordeeld zijn voor het aanvallen van LGBTI activisten. Dit was de eerste veroordeling voor een haataanval tegen de LGBTI gemeenschap, hoewel seksuele oriëntering in het vonnis nog niet als grond vermeld stond.²⁷³

In het mensenrechtenrapport van HRW (2018) staat dat activisten de huwelijkswetgeving ter discussie stellen omdat het karakter ervan in tegenspraak zou zijn met de grondwet.

“In July, gay rights activists issued a call to challenge marriage laws in Kosovo, which define marriage as strictly between two people of different sexes, as being contrary to the constitution.”²⁷⁴

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat:

“On the rights of lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) persons, Kosovo's Constitution protects against discrimination based on sexual orientation, and a 2015 anti-discrimination law covers both sexual orientation and gender identity.”²⁷⁵

In 2018 gebeurt het voor de eerste keer dat een transgender in de openbaarheid treedt met zijn gevecht met de bureaucratie omtrent zijn genderidentiteit.²⁷⁶

In het *Rainbow Report* van ILGA (2019) staat dat er een sterke samenwerking is tussen de LGBTI-organisaties en de Kosovaarse politie. Toch is er in 2018 ook een geval bekend geraakt van politie-agenten die LGBTI-individuele beledigd hebben. Ze zijn geschorst en het PIK heeft een onderzoek naar hen geopend. In dit rapport is ook aandacht voor prominente politici die deelgenomen hebben aan de *pride* die in oktober 2018 plaatsvond in Pristina. In dit rapport staat ook nog dat de perceptie van de

²⁶⁸ EASO, 15/11/2016, [url](#)

²⁶⁹ Swedish Migration Board, 29/09/2016, [url](#)

²⁷⁰ ILGA-Europe, 05/2016, [url](#)

²⁷¹ B92, 17/05/2016, [url](#)

²⁷² The Independent, 11/10/2017, [url](#)

²⁷³ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

²⁷⁴ HRW, 18/01/2018, [url](#)

²⁷⁵ EC, 17/04/2018, [url](#)

²⁷⁶ Balkan Insight, 25/06/2018, [url](#)

LGBTI over de aanvaardbaarheid van hun geaardheid in Kosovo het laagste ligt van alle landen van de westelijke Balkan.²⁷⁷

Volgens een artikel in Prishtina-Insight is er sinds twee jaar een kleine maar actieve drag scene in Prishtina:

“The drag scene in Kosovo has been a quiet but ever-sparkling presence over the last two years in Prishtina, with fans waiting with bated breath for news to pop up that a new show will be held, usually every few months.”²⁷⁸

Volgens HRW blijft vooral online haat tegen LGBTI een probleem. Dit rapport wijst erop dat de vernieuwde Strafwet misdrijven op basis van seksuele geaardheid of genderidentiteit sinds april 2019 ook als haatmisdrijven beschouwt.

“Online hate speech against lesbian, gay, bisexual, and transgender (LGBT) rights activists remained a problem. Cel Kosovo, an LGBTI organization, registered 18 cases of threats and discrimination against members of the LGBT community, of which six were investigated by police at time of writing. Cel stated that LGBT activists had received more than 150 online death threats during the year. All were reported to police, but no cases were prosecuted. In April, a new criminal code entered into force, strengthening the protection for members of the LGBT community by adding to the definition of a “hate act” a crime committed against a person, group of persons, property or affinity with persons on grounds including sexual orientation and gender identity.”²⁷⁹

²⁷⁷ World Bank Group, 09/2018, [url](#) ; ILGA Rainbow Europe, 2019, [url](#)

²⁷⁸ The drag scene in Kosovo has been a quiet but ever-sparkling presence over the last two years in Prishtina, with fans waiting with bated breath for news to pop up that a new show will be held, usually every few months.

²⁷⁹ HRW, 14/01/2020, [url](#)

Bibliografie

Geschreven en audiovisuele bronnen

- Aljazeera, *War crimes prosecutors question Kosovo leader Thaci in The Hague*, 13/07/2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/07/war-crimes-prosecutors-question-kosovo-leader-thaci-hague-200713115528488.html> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- APC - Hivos, 2015, *Global Information Society Watch 2015 Sexual rights and the internet*, 2015, <https://www.apc.org/en/pubs/global-information-society-watch-2015-sexual-right> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- B92, *Ethnically pure Albanian group fighting for ISIS in Syria considered "the cruelest"*, 12/08/2019, https://www.b92.net/eng/news/world.php?yyyy=2019&mm=08&dd=12&nav_id=107136 [geraadpleegd op 23/08/2019]
- B92, *Kosovo dialogue: Technical talks in Brussels*, 04/09/2014, https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2014&mm=09&dd=04&nav_id=91499 [geraadpleegd op 10/07/2018]
- B92, *Thaci takes part in first gay parade in Pristina*, 17/05/2016, https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=05&dd=17&nav_id=98033 [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Hashim Thaci elected President of Kosovo*, 26/02/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/hashim-thaci-elected-president-of-kosovo-02-26-2016> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *"Like a Storm": Deportations Stun Turks in Kosovo*, 20/04/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/like-a-storm-deportations-stun-turks-in-kosovo-04-20-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Belgium Arrests Kosovar, Serbian 'ISIS Supporters'*, 07/12/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-and-serbia-citizens-arrested-for-isis-connection-in-belgium-12-07-2016>
- Balkan Insight, *Defeated Rivals Congratulate Vetevendosje on Victory in Kosovo Election*, 15/02/2021, <https://balkaninsight.com/2021/02/15/defeated-rivals-congratulate-vetevendosje-on-victory-in-kosovo-election/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Balkan Insight, *Era of Supervised Independence Ends in Kosovo*, 11/09/2012, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-supervision-lifted> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo Braces for Escalation in Political Crisis*, 09/01/2016, , <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-braces-for-escalation-in-political-crisis-01-07-2016> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo Election Winner Vetevendosje Seeks Coalition Partner*, 07/10/2019, <https://balkaninsight.com/2019/10/07/kosovo-election-winner-vetevendosje-seeks-coalition-partner/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Balkan Insight, *Kosovo Ex-PM Albin Kurti Barred from Running in Election*, 16/01/2021, <https://balkaninsight.com/2021/01/26/kosovo-ex-pm-albin-kurti-barred-from-running-in-election/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Balkan Insight, *Kosovo Extends EU Rule-of-Law Mission Mandate*, 22/04/2014, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-urged-to-approve-war-crime-tribunal> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo Government's Legality Questioned after PM's Resignation*, 26/07/2019, <https://balkaninsight.com/2019/07/26/kosovo-governments-legality-questioned-after-pms-resignation/> [Geraadpleegd op 04/08/2020]

- Balkan Insight, *Kosovo Hails Receipt of Own Telephone Code*, 15/12/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/383-kosovo-s-dial-code-12-15-2016> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo Jails Hard-line Imam for 10 Years*, 20/05/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-hard-line-imam-sentenced-to-10-years-in-prison-05-20-2016> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo MPs to Vote on New Govt Led by Avdullah Hoti*, 02/06/2020, <https://balkaninsight.com/2020/06/02/kosovo-mps-to-vote-on-new-qovt-led-by-avdullah-hoti/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Balkan Insight, *Kosovo Parliament Elects Albin Kurti as Prime Minister*, 22/03/2021, <https://balkaninsight.com/2021/03/22/kosovo-parliament-elects-albin-kurti-as-prime-minister/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Balkan Insight, *Kosovo President Signs War Court Agreement with Holland*, 29/02/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-president-gives-green-light-for-the-start-of-the-special-court-02-29-2016>
- Balkan Insight, *Kosovo, Serbia Agree to Share Information on Ivanovic*, 22/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serbia-agree-to-share-information-on-ivanovic-01-22-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo's Anti-Corruption Efforts Inadequate, BIRN Report Says*, 23/05/2019, <https://balkaninsight.com/2019/05/23/kosovos-anti-corruption-efforts-inadequate-birn-report-says/> [Geraadpleegd op 04/08/2020]
- Balkan Insight, *Kosovo's Anti-Corruption Efforts Inadequate, BIRN Report Says*, 23/05/2019, <https://balkaninsight.com/2019/05/23/kosovos-anti-corruption-efforts-inadequate-birn-report-says/> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Balkan Insight, *Kosovo's Haradinaj Refuses to Answer War Prosecutors' Questions*, 24/07/2019, <https://balkaninsight.com/2019/07/24/kosovos-haradinaj-refuses-to-answer-war-prosecutors-questions/> [Geraadpleegd op 04/08/2020]
- Balkan Insight, *Kosovo's Haradinaj Refuses to Answer War Prosecutors' Questions*, 24/07/2019, <https://balkaninsight.com/2019/07/24/kosovos-haradinaj-refuses-to-answer-war-prosecutors-questions/> , [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Balkan Insight, *Kosovo-Serbia Feud Accused of Damaging Europe's Clocks*, 07/03/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serbia-energy-dispute-disturb-electric-clocks-03-06-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Lawmakers Trigger Yet Another Early Election in Kosovo*, 22/08/2019, <https://balkaninsight.com/2019/08/22/lawmakers-trigger-yet-another-early-election-in-kosovo/> [Geraadpleegd op 04/08/2020]
- Balkan Insight, *Lawmakers Trigger Yet Another Early Election in Kosovo*, 22/08/2019, <https://balkaninsight.com/2019/08/22/lawmakers-trigger-yet-another-early-election-in-kosovo/>, [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Balkan Insight, *LIVE: Kosovo Serb Leader Ivanovic Shot Dead in Mitrovica*, 16/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serb-leader-killed-in-north-kosovo-01-16-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Oliver Ivanovic's Murder: The Arrests So Far*, 27/11/2018, <https://balkaninsight.com/2018/11/27/oliver-ivanovic-s-murder-the-arrests-so-far-11-27-2018/> [Geraadpleegd op 04/08/2020]
- Balkan Insight, *Oliver Ivanovic's Murder: The Arrests So Far*, 27/11/2018, <https://balkaninsight.com/2018/11/27/oliver-ivanovic-s-murder-the-arrests-so-far-11-27-2018/> [geraadpleegd op 23/08/2019]

Balkan Insight, *Transgender Man Challenges Kosovo to Accept His Identity*, 25/06/2018, <https://balkaninsight.com/2018/06/25/kosovo-s-transgender-challenge-06-08-2018/> [Geraadpleegd op 04/08/2020]

Balkan Insight, *Transgender Man Challenges Kosovo to Accept His Identity*, 25/06/2018, <https://balkaninsight.com/2018/06/25/kosovo-s-transgender-challenge-06-08-2018/> [geraadpleegd op 23/08/2019]

Balkan Insight, *Twenty years on, Kosovo remains unfinished business*, 25/03/2019, <https://balkaninsight.com/2019/03/25/twenty-years-on-kosovo-remains-unfinished-business/> [geraadpleegd op 23/08/2019]

Balkan Insight, *Vucic Defends Serb Official Expelled From Kosovo*, 26/3/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbian-president-denies-state-official-violated-agreement-03-26-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Balkan Insight, *Western Govts Urge End to Kosovo-Serbia Dialogue Stalemate*, 13/08/2019, <https://balkaninsight.com/2019/08/13/western-govts-urge-end-to-kosovo-serbia-dialogue-stalemate/> [geraadpleegd op 23/08/2019]

BBC, *Kosovo opposition protests turn violent in Pristina*, 09/01/2016, <https://www.bbc.com/news/world-europe-35271907> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Bertelsmann Stiftung, *BTI 2016 Kosovo*, 2016, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi8q8Sph4PcAhWSPFAKHRGmD-sQFggvMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.bti-project.org%2Ffileadmin%2Ffiles%2FBTI%2FDownloads%2FReports%2F2016%2Fpdf%2FBTI_2016_Kosovo.pdf&usq=AOvVaw0SfslnwQqiZCNpceNI39UV2016, [geraadpleegd op 10/07/2018]

Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI), *Kosovo Country Report 2020*, 2020, <https://www.bti-project.org/en/reports/country-report-RKS.html> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

Council of Europe, *Memorandum following the Commissioner's mission to Kosovo* from 5 to 9 February 2017*, 10/04/2017, https://www.ecoi.net/en/file/local/1397608/1226_1491980150_commdh-2017-9-en.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]

Council of Europe, *Report to the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) on the visit to Kosovo* carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 8/9/2016, <https://rm.coe.int/16806a1efc> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, *Report to the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) on the visit to Kosovo carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 15 to 22 April 2015*, 08/09/2016, <https://rm.coe.int/16806a1efc> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Council of the European Union, *Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process*, 15/12/2015, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15356-2015-INIT/en/pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Council of the European Union, *Eulex Kosovo, mandate extended, budget approved*, 14/06/2016, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/06/14/eulex-kosovo-budget/> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Council of the European Union, *EULEX Kosovo: new role for the EU rule of law mission*, 08/06/2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/08/eulex-kosovo-new-role-for-the-eu-rule-of-law-mission/> [Geraadpleegd op 04/08/2020]

Council of the European Union, *EULEX Kosovo: new role for the EU rule of law mission*, 08/06/2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/08/eulex-kosovo-new-role-for-the-eu-rule-of-law-mission/> [geraadpleegd op 23/08/2019]

Council of the European Union, *Stabilisation and association agreement between the European Union and the European atomic energy community, of the one part, and Kosovo*, of the other part*, 02/10/2015, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150430_saa.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]

Deutsche Welle, *Kosovo chooses new government after six-month stalemate*, 09/12/2014, <http://www.dw.com/en/kosovo-chooses-new-government-after-six-month-stalemate/a-18119560> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Deutsche Welle, *Kosovo elections marked by low voter turnout*, 08/06/2014, <http://www.dw.de/kosovo-elections-marked-by-low-voter-turnout/a-17692539> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Deutsche Welle, *Kosovo to form coalition government*, 20/11/2014, <http://www.dw.de/kosovo-to-form-coalition-government/a-18074987> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Eulex Kosovo, *Compact Progress Report*, 26/09/2017, <http://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/CPR-2017.pdf> [geraadpleegd op 10/07/2018]

EULEX Kosovo, *EULEX concluded the handover process of case files to Kosovo authorities*, 14/01/2019, <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,11,916> [Geraadpleegd op 04/08/2020]

EULEX Kosovo, *EULEX concluded the handover process of case files to Kosovo authorities*, 14/01/2019, <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,11,916> [geraadpleegd op 23/08/2019]

EULEX, *Eulex new mandate*, 8/06/2018, <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,10,836> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Euractiv, *15 countries, and counting, revoke recognition of Kosovo, Serbia says*, 27/08/2019, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/15-countries-and-counting-revoke-recognition-of-kosovo-serbia-says/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

Euractiv, *Annulment of Kosovo tariffs on Serbian, Bosnian imports causes new dispute*, 01/04/2020, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/annulment-of-kosovo-tariffs-on-serbian-bosnian-imports-causes-new-dispute/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

Europe Western Balkans, *Eulex mission Kosovo to change role*, 8/06/2018, https://europeanwesternbalkans.com/2018/06/08/eulex-mission-kosovo-change-role/?utm_source=divr.it&utm_medium=twitter [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Asylum Support Office, *EASO Country Origin of Information Report Kosovo Country Focus*, 15/11/2016, <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/publications/EASO%20COI%20report%20Kosovo%20%20final%20final%2015Nov%202016.pdf> [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Commission, *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT-Kosovo* 2019 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2019 Communication on EU Enlargement Policy*, 29/05/2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the western Balkans*, 06/02/2018, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Commission, *Key findings of the 2019 Report on Kosovo*, 29/05/2019, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/COUNTRY_19_2776 [Geraadpleegd op 03/08/2020]

European Commission, *Kosovo 2019 Report*, 29/05/2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf> [geraadpleegd op 23/08/2019]

European Commission, *Kosovo Progress Report 2014*, 10/2014, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-kosovo-progress-report_en.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

European Commission, *Kosovo Progress Report 2015*, 10/11/2015, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

European Commission, *Kosovo* 2016 Report*, 09/11/2016, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_kosovo.pdf, [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Commission, *Kosovo* 2018 Report*, 17/04/2018, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf>

European External Action Service, *Association/Community of Serb majority municipalities in Kosovo - general principles main elements*, 25/08/2015, http://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/150825_02_association-community-of-serb-majority-municipalities-in-kosovo-general-principles-main-elements_en.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

European Parliament, *2016 Report on Kosovo*, 14/06/2017, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0262+0+DOC+XML+V0//EN> [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Parliament, *2016 Report on Kosovo*, 14/06/2017, http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0262_EN.html?redirect [geraadpleegd op 23/08/2019]

European parliament, *Briefing Serbia-Kosovo relations European parliament, Briefing Serbia-Kosovo relations Confrontation or normalisation?*, 26/02/2019, [http://www.europarl.europa.eu/ReqData/etudes/BRIE/2019/635512/EPRS_BRI\(2019\)635512_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/ReqData/etudes/BRIE/2019/635512/EPRS_BRI(2019)635512_EN.pdf) [geraadpleegd op 23/08/2019]

European Parliament, *European Parliament resolution of 14 June 2017 on the 2016 Commission Report on Kosovo*, 14/06/2017, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0262_EN.html?redirect [Geraadpleegd op 04/08/2020]

European Parliament, *Serbia-Kosovo relations Confrontation or normalisation?*, 02/2019, [https://www.europarl.europa.eu/ReqData/etudes/BRIE/2019/635512/EPRS_BRI\(2019\)635512_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/ReqData/etudes/BRIE/2019/635512/EPRS_BRI(2019)635512_EN.pdf) [Geraadpleegd op 04/08/2020]

European Union Election Observation Mission, *Final Report on the 11 June 2017 legislative elections in Kosovo 2017*, 12/09/2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/31949/final-report-11-june-2017-legislative-elections-kosovo_en [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Union External Action, *New Eulex mandate*, 08/06/2018, <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,10,836>

European Union External Action, *Statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini on the report by Jean-Paul Jacqué on the EULEX Kosovo mandate implementation in case of recent allegations*, 14/04/2015, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/31949/final-report-11-june-2017-legislative-elections-kosovo_en

European Union Office in Kosovo, *EU starts the Stabilisation and Association Agreement negotiations with Kosovo*, 28/10/2013, http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/press_corner/all_news/news/2013/20131028_01_en.htm [geraadpleegd op 09/01/2017]

European Union, *Election Observation Mission KOSOVO 2019 Final Report*, 06/10/2019, https://www.ecoi.net/en/file/local/2024495/Kosovo_early-legislative-elections_6-October-2019_final-report.pdf [Geraadpleegd op 03/08/2020]

European Western Balkans, *Eulex mission in Kosovo to change role*, 08/06/2018, https://europeanwesternbalkans.com/2018/06/08/eulex-mission-kosovo-change-role/?utm_source=dvr.it&utm_medium=twitter [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Western Balkans, *European Parliament resolution on the 2015 Report on Kosovo*, 06/02/2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/31949/final-report-11-june-2017-legislative-elections-kosovo_en [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Western Balkans, *Kosovo: a hasty rotation of power*, 07/07/2020, https://europeanwesternbalkans.com/2020/07/07/kosovo-a-hasty-rotation-of-power/?utm_source=dvr.it&utm_medium=twitter [Geraadpleegd op 03/08/2020]

- European Western Balkans, *Kurti: Decision of the Kosovo Constitutional Court is unacceptable*, 29/05/2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/29/kurti-decision-of-the-kosovo-constitutional-court-is-unacceptable/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Freedom House, *Freedom in the world 2017*, 01/09/2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Freedom House, *Freedom in the World 2019 Report Kosovo*, 2019, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/kosovo> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Freedom House, *Freedom in the world 2019*, 2019, <https://freedomhouse.org/country/kosovo/freedom-world/2019> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Freedom House, *Freedom in the World 2020 - Kosovo*, 04/03/2020, <https://freedomhouse.org/country/kosovo/freedom-world/2020> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Freedom House, *Freedom in the World Methodology*, 2020, <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Freedom House, *Freedom of the press 2017*, 2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Freedom House, *Nations in Transit 2018 Report Kosovo*, 11/04/2018, https://freedomhouse.org/sites/default/files/NiT2018_Kosovo.pdf [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Freedom House, *Nations in transit Report 2017- Kosovo*, 29/03/2017, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2017/kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Freedom House, *Nations in Transit Report 2018 - Kosovo*, 11/04/2018, https://freedomhouse.org/sites/default/files/NiT2018_Kosovo.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Freedom House, *Nations in transit report 2020 - Kosovo*, 06/05/2020, <https://freedomhouse.org/country/kosovo/nations-transit/2020> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Gazeta Express, *Eulex to keep only special police in Kosovo after 15 June*, 25/04/2018, http://www.gazetaexpress.com/en/news/eulex-to-keep-only-special-police-in-kosovo-after-15-june-174028/?utm_source=referral&utm_medium=web&utm_campaign=copyright [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Gazeta express, *EULEX to keep only special police in Kosovo*, 25/04/2018, <http://fb.gazetaexpress.com/en/news/eulex-to-keep-only-special-police-in-kosovo-after-15-june-174028/> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Gazeta express, *Kosovo war crimes court to issue first indictments in march*, 25/02/2018, <http://www.gazetaexpress.com/en/news/kosovo-war-crimes-court-first-indictments-expected-in-march-173693/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Gazetaexpress, *Mogherini hosted a meeting with president of Kosovo and Serbia*, 24/06/2016, <http://www.gazetaexpress.com/en/news/mogherini-hosted-a-meeting-with-presidents-of-kosovo-and-of-serbia-174257/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Gazetea express, *Eulex to keep only special police in Kosovo after 15 june*, 25/04/2018, http://www.gazetaexpress.com/en/news/eulex-to-keep-only-special-police-in-kosovo-after-15-june-174028/?utm_source=referral&utm_medium=web&utm_campaign=copyright [geraadpleegd op 10/07/2018]
- <https://www.norway.no/contentassets/4480a5cad63745f8a29c9bc88126b3aa/free-legal-aid-and-access-to-justice.pdf> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Human Rights Watch (HRW), *World Report 2018*, 18/01/2018, <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/serbia/kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Human Rights Watch (HRW), *World Report 2019 - Events of 2018. Country Summary - Kosovo/Serbia*, 17/01/2019, <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/serbia/kosovo> [Geraadpleegd op 04/08/2020]
- Human Rights Watch (HRW), *World Report 2019 Serbia and Kosovo*, 03/01/2019, <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/serbia/kosovo> [geraadpleegd op 23/08/2019]

Human Rights Watch (HRW), *World Report 2020 - Events of 2019. Country Summary – Kosovo*, 14/01/2020, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/serbia/kosovo> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

ILGA Rainbow Europe, *Annual review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People*, 2019, 25/02/2019, https://www.ecoi.net/en/file/local/2003309/full_annual_review.pdf [geraadpleegd op 23/08/2019]

ILGA-Europe, *ANNUAL REVIEW OF THE HUMAN RIGHTS SITUATION OF LESBIAN, GAY, BISEXUAL, TRANS AND INTERSEX PEOPLE 2019*, 2019, https://www.ecoi.net/en/file/local/2003309/full_annual_review.pdf [Geraadpleegd op 04/08/2020]

ILGA-Europe, *ILGA-Europe. Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe. 2016*, 04/05/2016, https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/annual_review_2016-for_web.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]

Independent Balkan News Agency, *Early elections in Kosovo on 6 October*, 27/08/2019, <https://balkan.eu.com/early-elections-in-kosovo-on-6-october/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

Independent Balkan News Agency, *Early elections in Kosovo on 6 October*, 27/08/2019, <https://balkan.eu.com/early-elections-in-kosovo-on-6-october/> [geraadpleegd op 28/08/2019]

Independent Balkan News Agency, *Kosovo: Justice is failing to tackle high-level corruption*, 19/11/2019, <https://balkan.eu.com/kosovo-justice-is-failing-to-tackle-high-level-corruption/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

Independent Balkan News Agency, *Kosovo's Kurti says the identity of the assassin of the Kosovo Serb leader is known*, 18/11/2019, <https://balkan.eu.com/kosovos-kurti-says-the-identity-of-the-assassin-of-the-kosovo-serb-leader-is-known/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

Independent Balkan News Agency, *Speaker of Parliament in Kosovo summoned by The Hague Tribunal*, 07/11/2019, <https://balkan.eu.com/speaker-of-parliament-in-kosovo-summoned-by-the-hague-tribunal/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

Intellinews, *Kosovo's new government scraps reciprocity on import tariffs with Serbia*, 07/06/2020, <https://www.intellinews.com/kosovo-s-new-government-scraps-reciprocity-on-import-tariffs-with-serbia-184845/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

International Crisis Group (ICG), *Kosovo And Serbia: A Little Goodwill Could Go A Long Way*, 02/02/2012, [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/215%20Kosovo%20and%20Serbia%20%20A%20Little%20Goodwill%20Could%20Go%20a%20Long%20Way.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/kosovo/215%20Kosovo%20and%20Serbia%20%20A%20Little%20Goodwill%20Could%20Go%20a%20Long%20Way.pdf) [geraadpleegd op 09/01/2017]

IRB - Immigration and Refugee Board of Canada, *IRB: Kosovo: Treatment of sexual minorities, including legislation, state protection and support services (2011-2015)*, 16/10/2015, http://www.ecoi.net/local/link/314519/439078_en.html [geraadpleegd op 09/01/2017]

IREX, *Media Sustainability Index (MSI), Kosovo, 2016*, <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2016-kosovo.pdf.pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Justice Info Net, *Kosovo Specialist Chambers: gearing up for uncomfortable truths?*, 12/07/2019, <https://www.justiceinfo.net/en/tribunals/mixed-tribunals/41921-kosovo-specialist-chambers-gearing-up-for-uncomfortable-truths.html> [geraadpleegd op 23/08/2019]

JusticeInfo, *Kosovo Specialist Chambers: gearing up for uncomfortable truths?*, 12/07/2019, <https://www.justiceinfo.net/en/tribunals/mixed-tribunals/41921-kosovo-specialist-chambers-gearing-up-for-uncomfortable-truths.html> [Geraadpleegd op 04/08/2020]

JusticeInfo, *Special Court Stokes Hot Debate in Kosovo*, 02/03/2016, <http://www.justiceinfo.net/en/component/k2/26215-special-court-stokes-controversy-in-kosovo.html> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Koha, *Prezantohet strategjia për integrimin e komunitëve rom, ashkali dhe egjiptian*, 15/11/2016, <http://archive.koha.net/?id=27&l=142594> [geraadpleegd op 09/01/2017]

KOHA.net, *Dyshime të forta për korrupsion në EULEX*, 27/10/2014, <http://koha.net/?id=27&l=30922> [geraadpleegd op 09/01/2017]

- Konrad-Adenauer Stiftung, Brussels "First Agreement" -A year after-, 04/2014, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37608-1522-2-30.pdf?140429131747 [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo 2.0 - Kosovars Walk With Pride Against Homophobia, 20/05/2015, <http://archive.kosovotwopointzero.com/en/article/1663/kosovars-walk-with-pride-against-homophobia> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo 2.0, All talk, no action: Human Rights in Kosovo in 2016, 27/12/2016, <http://kosovotwopointzero.com/en/talk-no-action-human-rights-kosovo-2016/> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo 2.0, Held Back and Excluded, 11/10/2016, <http://kosovotwopointzero.com/en/held-back-and-excluded> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo Education and Employment Network (KEEN), Towards a new policy. Strategy for the inclusion of roma, ashkali and egyptian communities in Kosovo 2016-2020, 05/2016, http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKFwjog4fps67UAhXBwBQKHUy2CUwQFqgmMAA&url=http%3A%2F%2Fkeen-ks.net%2Fsite%2Fassets%2Ffiles%2F1345%2Ftoward_a_new_policy.pdf&usq=AFOjCNEAz7xkB_zYX56H5asfRu0jxNzAkW [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo Police (KP), Annual Report 2015, 2016, http://www.kosovopolice.com/repository/docs/Raporti_vjetor_i_pun%C3%ABs_s%C3%AB_Policis%C3%AB_s%C3%AB_Kosov%C3%ABs_2015_-_ANGLISHT.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo Police, Strategy and action plan 2017-2021, 1/03/2017, http://www.kosovopolice.com/repository/docs/3.Strategy_and_Action_Plan_2017-2021_-_Community_Policing_-_pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Kosovo two point zero, Marital rape legitimate and granted in Kosovo, 19/12/2019, <https://kosovotwopointzero.com/en/marital-rape-legitimate-and-granted-in-kosovo/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Kosovo Women's Network, Kosovo's New Law on Gender Equality: The Good, The Bad, The Questionable, 30/07/2015, <http://www.womensnetwork.org/?FageID=1&n=338> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo Women's Network, KWN Annual Report 2015, 2016, <http://www.womensnetwork.org/documents/20160627154045348.pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo Women's Network, Kosovo Criminal Code Criminalizes Domestic Violence, Sexual Harassment, 28/01/2019, <https://womensnetwork.org/kosovo-criminal-code-criminalizes-domestic-violence-sexual-harassment/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Landinfo, Kosovo: Sikkerhetssituasjonen for kosovoserbere, 15/10/2014, http://www.landinfo.no/asset/2983/1/2983_1.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- LIFOS - Migrationsverket (Swedish Migration Board), Report based on fact-finding missions carried out in April 2013 and March 2016 on the situation of LGBT-people (legal status, society, risks of declaring one's sexual orientation), 29/09/2016, http://www.ecoi.net/file_upload/5228_1476689165_160930650.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (Nederland), Nederland gastland voor de Kosovo rechtbank, 15/01/2016, <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2016/01/15/kamerbrief-over-nederland-gastland-voor-kosovo-rechtbank/kamerbrief-over-nederland-gastland-voor-kosovo-rechtbank.pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Ministry of European Integration of the Republic of Kosovo, Stabilization And Association Agreement Is Initialled, 25/07/2014, <https://web.archive.org/web/20140726085321/http://mei-ks.net/?page=2,5,101> 1 [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Mondiaal Nieuws, Traangas, vlaggen en interne verdeeldheid in Kosovo, 07/12/2015, <https://www.mo.be/wereldblog/interne-verdeeldheid-kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- N1, Death of Kosovo Serb opposition leader Oliver Ivanovic still unsolved, 19/06/2019, <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a492361/Death-of-Kosovo-Serb-opposition-leader-Oliver-Ivanovic-still-unsolved.html> [Geraadpleegd op 04/08/2020]

- N1, *Death of Kosovo Serb opposition leader Oliver Ivanovic still unsolved*, 16/06/2019, <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a492361/Death-of-Kosovo-Serb-opposition-leader-Oliver-Ivanovic-still-unsolved.html>; [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Norwegian Embassy in Pristina, *Facebook post*, 23/03/2015, https://www.facebook.com/pg/NorwayinKosovo/photos/?tab=album&album_id=773687419414605 [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Norwegian Embassy in Pristina, *Facebook post*, 23/03/2015, https://www.facebook.com/pg/NorwayinKosovo/photos/?tab=album&album_id=773687419414605 [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Norwegian Embassy, *Statement by the Ambassador, The importance of access to justice by citizens*, 25/05/2017, <https://www.norway.no/contentassets/4480a5cad63745f8a29c9bc88126b3aa/free-legal-aid-and-access-to-justice.pdf> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Norwegian Embassy, *The importance of access to justice for the citizens Outreach campaign on free Legal Aid to promote access to justice in Kosovo, Statement of Per Strand Sjaastad, Ambassador of Norway*, 25/05/2017,
- Office français de protection des réfugiés et apatrides (OFPRA), la Cour nationale du droit d'asile (CNDA), Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF), *Rapport de mission en République du Kosovo du 10 au 20 juin 2015*, 29/01/2016, https://ofpra.gouv.fr/sites/default/files/atoms/files/1404_kos_ffm_rapport_ofpra.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Office of the Prime Minister, *Strategija i Akcioni Plan za Uključivanje Roma, Aškalija I Egipćana u Kosovsko Društvo, 2016-2020 [Draft-Strategy and Action Plan 2016-2020 for the Inclusion and Integration of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo]*, 27/04/2016, http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/srb-Draft_Strategija_per_komunitetet_romashkali_dhe_egjiptian_2016-2020.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Ombudsperson Institution of the Republic of Kosovo, *Ombudsman Annual report 2015*, 31/03/2016, http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/English_Annual_Report_2015_351292.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Reporting on domestic violence*, 27/11/2018, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/404348?download=true> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Shelters for Victims of Domestic Violence in Kosovo*, 14/01/2019, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/409136?download=true> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- OSCE Kosovo, *OSCE-facilitated mayoral elections in Mitrovica/Mitrovicë North carried out successfully*, 23/02/2014, <http://www.osce.org/kosovo/115585> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- OSCE, *Catalogue of Advice and Assistance for Domestic Violence Victims*, 03/2012, <https://www.osce.org/kosovo/88708> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- OSCE, *Review of the Implementation of the New Criminal Procedure Code of Kosovo*, 06/2016, <https://www.osce.org/kosovo/243976> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Politico, *EU courts trouble with Kosovo scandal*, 17/11/2017, <https://www.politico.eu/article/malcolm-simmons-eulex-eu-courts-chaos-with-kosovo-scandal/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *Oliver Ivanovic case moves to Kosovo Special Prosecution*, 8/3/2018, <https://prishtinainsight.com/oliver-ivanovic-case-moves-kosovo-special-prosecution/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *'Vetevendosje' returns to the Assembly*, 07/06/2016, <http://prishtinainsight.com/vetevendosje-returns-assembly/> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Prishtina Insight, *59 Kosovo Police officers arrested*, 19/12/2016, <https://prishtinainsight.com/59-kosovo-police-officers-arrested/> [geraadpleegd op 04/08/2020]
- Prishtina Insight, *59 Kosovo police officers arrested*, 19/12/2016, <https://prishtinainsight.com/59-kosovo-police-officers-arrested/> [geraadpleegd op 10/07/2018]

- Prishtina Insight, *59 Kosovo Police officers arrested*, 19/12/2016, <https://prishtinainsight.com/59-kosovo-police-officers-arrested/> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Prishtina Insight, *An end without Glory*, 18/06/2018, <https://prishtinainsight.com/an-end-without-glory/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *Can a government be formed without Lista Srpska?*, 23/10/2019, <https://prishtinainsight.com/can-a-government-be-formed-without-lista-srpska/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Prishtina Insight, *Kosovo Police arrests two over Serb politician Ivanovic's murder*, 16/10/2019, <https://prishtinainsight.com/kosovo-police-arrests-two-over-serb-politician-ivanovics-murder/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Prishtina Insight, *President thaci welcomes serb judges and prosecutors into Kosovo system*, 24/10/2017, <https://prishtinainsight.com/president-thaci-welcomes-serb-judges-prosecutors-kosovo-system/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *President Thaci welcomes Serb judges and prosecutors in justice system*, 24/10/2017, <https://prishtinainsight.com/president-thaci-welcomes-serb-judges-prosecutors-kosovo-system/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *President Thaci welcomes Serb judges and prosecutors into Kosovo system*, 24/10/2017, <https://prishtinainsight.com/president-thaci-welcomes-serb-judges-prosecutors-kosovo-system/> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Prishtina Insight, *The myth behind the 'best police force in the region'*, 13/09/2019, <https://prishtinainsight.com/the-myth-behind-the-best-police-force-in-the-region/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Radio Free Europe, *Kosovo to hold snap elections after top court ruling*, 22/12/2020, <https://www.rferl.org/a/kosovo-elections-hoti-parliament/31012759.html> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Kosovo Parties Sign Deal To Form New Government*, 02/02/2020, <https://www.rferl.org/a/kosovo-parties-sign-deal-to-form-new-government/30412585.html> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- Republic of Kosovo, Institution of the Ombudsperson, *Annual report 2018*, 22/03/2019, http://ennhri.org/IMG/pdf/annual_report_2018-ombudsperson_institution_of_kosovo.pdf [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Republic of Kosovo, *Law no 4L17 On free legal aid*, 02/02/2012, <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/liqjet/Law%20on%20free%20legal%20aid.pdf> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Republic of Kosovo, *Law no 4L17 On free legal aid*, 2/2/2012, <https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/liqjet/Law%20on%20free%20legal%20aid.pdf> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Rijksoverheid.nl, *Kabinetsappreciatie uitbreidingspakket 2015 | Publicatie*, 04/12/2015, <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/publicaties/2015/12/04/kabinetsappreciatie-uitbreidingspakket-2015/kabinetsappreciatie-uitbreidingspakket-2015.pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- ROMACTED, ROMACTED at a glance Kosovo, 30/06/2020, https://www.canva.com/design/DADcoqGzXRU/xwHeMQPxglycVQOykftqeg/view?utm_content=DADcoqGzXRU&utm_campaign=designshare&utm_medium=link&utm_source=publishsharelink#1 [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- ROMACTED, Small grants for municipalities, sd, https://www.canva.com/design/DADcoqGzXRU/xwHeMQPxglycVQOykftqeg/view?utm_content=DADcoqGzXRU&utm_campaign=designshare&utm_medium=link&utm_source=publishsharelink#4 [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- RTK Live, *KFOR's presence in Kosovo has no time limit*, 15/11/2017, <https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=9936> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- RTK Live, *KFOR's presence in Kosovo has no time limit*, 15/11/2017, <https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=9936> [geraadpleegd op 23/08/2019]

- Security Council Report, *May 2014 Monthly Forecast-Kosovo*, 01/05/2014, http://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2014-05/kosovo_7.php [geraadpleegd op 09/01/2017]
- The Independent, Kosovo holds its first ever official LGBT Pride parade, 11/10/2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/kosovo-gay-pride-lgbt-parade-first-ever-country-president-a7993516.html> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- The Jamestown Foundation, *Conflict Zones North Caucasus and Western Balkans Compared*, 02/2014, http://jamestown.org/uploads/tx_jamquickstore/Balkans-NC_Book_-_text.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- The Jamestown Foundation, *Jihadist Threat Persists in Kosovo and Albania Despite Government Efforts*, 24/06/2016, <https://jamestown.org/program/jihadist-threat-persists-in-kosovo-and-albania-despite-government-efforts/> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *OSCE Mission in Kosovo*, sd, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Shelters for Victims of Domestic Violence in Kosovo*, 01/2019, https://www.osce.org/files/Report%20on%20Shelters%20for%20victims%20of%20domestic%20violence%20in%20Kosovo_eng.pdf [Geraadpleegd op 04/08/2020]
- The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *REPORTING ON DOMESTIC VIOLENCE-guidelines for journalists*, 11/2018, <https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/404348.pdf> [Geraadpleegd op 04/08/2020]
- The Republic of Kosovo - Ombudsperson Institution, *ANNUAL REPORT 2019 - No. 19*, 02/04/2020, <https://www.oik-rks.org/en/2020/04/02/godisnji-izvestaj-2019/> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- The Republic of Kosovo - Ombudsperson Institution, *ANNUAL REPORT 2018 - No. 18*, 2019, http://ennhri.org/wp-content/uploads/2019/10/annual_report_2018-ombudsperson_institution_of_kosovo.pdf [Geraadpleegd op 04/08/2020]
- theguardian.com, *Kosovans look on aghast as government falls while coronavirus bites*, 26/03/2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/26/kosovo-government-falls-in-vote-of-no-confidence> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- theguardian.com, *Kosovo PM resigns before questioning at The Hague*, 19/07/2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/19/kosovo-pm-resigns-before-questioning-at-the-hague> [Geraadpleegd op 04/08/2020]
- theguardian.com, *Kosovo PM resigns before questioning at The Hague*, 19/07/2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/19/kosovo-pm-resigns-before-questioning-at-the-hague> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- theguardian.com, *US-backed Kosovo land-swap border plan under fire from all sides*, 03/09/2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/03/us-backed-kosovo-land-swap-border-plan-under-fire-from-all-sides> [Geraadpleegd op 03/08/2020]
- theguardian.com, *US-backed Kosovo land-swap border plan under fire from all sides*, 03/08/2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/03/us-backed-kosovo-land-swap-border-plan-under-fire-from-all-sides>, [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Transparency International, *corruption perceptions index 2017*, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017 [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Transparency International, *corruption perceptions index 2018*, <https://www.transparency.org/en/cpi/2018> [geraadpleegd op 04/08/2020]
- Transparency International, *Corruption Perceptions Index 2018*, <https://www.transparency.org/cpi2018> [geraadpleegd op 23/08/2019]
- Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, 2019, <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/ksv> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

U.S. Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *2019 Country Report on Human Right Practices – Kosovo*, 11/03/2020, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/KOSOVO-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

U.S. Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *2018 Country Report on Human Right Practices – Kosovo*, 13/03/2019, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/03/KOSOVO-2018-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

U.S. Department of State, *2019 Report on International Religious Freedom: Kosovo*, 10/06/2020, <https://www.ecoi.net/en/document/2031354.html> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

U.S. Department of State, *Country Report on human rights practices for 2017*, 2018, <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2017&dliid=277181#wrapper> [geraadpleegd op 10/07/2018]

U.S. Department of State, *Country Report on human rights practices Kosovo for 2015*, 13/04/2016, <https://www.ecoi.net/en/document/1276607.html> [geraadpleegd op 10/07/2018]

UN Security Council, *Report of the Secretary-General on Kosovo 27 April 2015*, 27/04/2015, http://www.ecoi.net/file_upload/1226_1431506143_n1511888.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

UN Security Council, *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*, 01/08/2014, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2014_558.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

UN Women, *Domestic violence units of Kosovo police train in effective response to violence against women*, 02/07/2018, <https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2018/07/domestic-violence-units-of-kosovo-police-train-in-effective-response-to-violence-against-women> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

Un Women, *Recognizing domestic violence as a criminal offence, a big step towards justice for women in Kosovo*, 08/06/2020, <https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2020/6/recognizing-domestic-violence-as-a-criminal-offence-a-big-step-towards-justice-for-women-in-kosovo> [Geraadpleegd op 03/08/2020]

UNDP Kosovo, *Legal Aid actors delivering as one*, 23/08/2016, <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/presscenter/articles/2016/08/23/legal-aid-actors-delivering-as-one.html> [geraadpleegd op 10/07/2018]

United Nations (UN), *Top Envoy Tells Security Council Resumption of Kosovo, Serbia High-level Meetings Critical to Efforts towards European Union Integration*, 04/12/2014, <http://www.un.org/press/en/2014/sc11684.doc.htm> [geraadpleegd op 09/01/2017]

United Nations Development Programme (UNDP) Kosovo, *Legal Aid actors delivering as one*, 23/08/2016, <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/presscenter/articles/2016/08/23/legal-aid-actors-delivering-as-one.html> [geraadpleegd op 23/08/2019]

US Embassy (Pristina), *Guide to the Criminal Procedure Code of Kosovo (2013) and Criminal Procedure Code of Kosovo, 2013*, http://ww1.kqjk-ks.org/repository/docs/Udhezuesi-dhe-kodi-i-procedures_anglisht_225215.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

Women against Violence Europe (WAVE), *WAVE Country Report 2017*, 03/2018, http://files.wave-network.org/researchreports/WAVE_CR_2017.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

World Bank Group, *Life on the Margins: Survey Results of the Experiences of LGBTI People in Southeastern Europe*, 09/2018, <https://www.lgbti-era.org/sites/default/files/pdfdocs/0354%20Life%20on%20the%20Margins%20Survey%20results%20of%20the%20living%20experiences%20of%20lgbti%20people%20in%20south%20eastern%20europe-ilovepdf-compressed.pdf> [geraadpleegd op 04/08/2020]